

CONSTITUCIONS CONCILIARS TARRACONENSES (1229 a 1330)

PROEMI

Dins la història del nostre dret canònic provincial, es presenta una etapa de personalitat molt definida. És la que va des del concili IV de Latran (1215) fins al primer recull de constitucions dels concilis de Tarragona, format a manera de compilació l'any 1330.

Malgrat que la nostra tasca es redueixi a l'espai de una centúria, patim de la manca de prous fonts documentals. Els texts literaris, patristics, històrics, bíblics i d'altres aspectes de la cultura es conservaven més fàcilment que els jurídics. Els textos de dret — com ho són les constitucions dels nostres concilis provincials — tenien una finalitat pragmàtica, car els seus reculls s'havien copiat per a tenir a mà unes normacions que calia aplicar, sense finalitats especulatives. No oblidem que ens situem dins una època en què encara no s'havia desvetllat l'esperit històrico-crític en l'estudi de les fonts legals.

El concili IV de Latran significava una reforma general dins l'Església catòlica, que ací es traduí en el concili provincial celebrat a Lleida l'any 1229. A partir d'aquest concili, fou com si s'hagués fet foc nou en la nostra legislació canònica provincial; tot gira a l'entorn de les normes donades en aquell i ja no es té en compte el dret conciliar tarraconense anterior. La compilació de l'any 1330 vingué a refermar el mateix i, en certa manera, volgué tornar a fer foc nou.

Per això, com que la nova legislació arraconava la vella, el sentit utilitari feia abandonar i deixar de tenir ús els còdexs on es recollia el dret conciliar anterior. I així, mentre encara són relativament abundosos en els nostres arxius i biblioteques els manuscrits que comencen amb la compilació de l'any 1330 i molts

d'aquests còdexs segueixen, per dir-ho així, amb vida, car s'hi van afegint els decrets dels concilis posteriors, avui resulten molt difícils de trobar els reculls precedents, que havien sigut arraconats, llençats o destruïts.

Als inicis del segle XIX, abans de les depredacions degudes a la tragèdia de l'any 1835, que tan va afectar a la pèrdua de molts còdexs monacals, la tasca ja hauria sigut difícil. En temps de Villanueva, ja s'havien perdut molts manuscrits referents a concilis provincials en l'Arxiu Metropolità de Tarragona¹; amb la guerra napoleònica es tornà a perdre bona part dels fons de la Província en aquell arxiu i, amb ells, les sèries dels registres d'on s'hauria pogut treure indicacions, constitucions i proemis, que ara no comencen fins les acaballes del segle XIV. Jaume Villanueva havia pensat en publicar els concilis provincials de Tarragona i, fins i tot, preparava el seu pla de treball per a portar-ho a terme² i, pel que fa a l'etapa que serà objecte del nostre estudi, només havia tingut temps de recollir còpies d'un còdex que, aleshores, hi havia al convent de Sant Agustí de Barcelona i confrontar-les amb un altre llibre del convent dels Carmelitans Descalços de Lleida, avui tots dos desapareguts; però aquells reculls de Villanueva no eren complets i, en algun cas, provava de refer algun concili extraient constitucions de les incorporades en la compilació de l'any 1330, principalment a base d'un còdex de l'arxiu diocesà de Girona que es conserva en l'actualitat.

L'arquebisbe Antonio Agustín havia volgut donar un sentit històrico-crític a la seva compilació de les constitucions dels concilis provincials de Tarragona, que fou la segona de les edicions³ que enriquia la feta pocs anys abans pel cardenal d'Oria⁴, afegint-hi un repertori de proemis i subscripcions. Però aquest repertori

¹ J. VILLANUEVA, *Viage Literario por las Iglesias de España*, XX, p. 77.

² VILLANUEVA, cit., X, pp. 195-204, i XX, p. 72.

³ *Constitutionum Provincialium Tarraconensium, libri quinque* (Tarragona, 1589). Malgrat el seu depurat treball crític, no fa esment dels manuscrits utilitzats. En la distribució per matèries seguí la mateixa sistemàtica de l'edició del cardenal d'Oria publicada pocs anys abans.

⁴ *Constitutiones Sacrorum conciliorum Tarraconensium sub illustri et reverendissimo in Christo patre D. D. Hieronymo de Aurea miseratione divina tituli S. Thomae in Parione sanctae Romanae Ecclesiae diacono cardinali et Terraconensis perpetuo administratore, collectae decreto sacri concilii Tarraconensis celebrati anno MCLV. | Barcinonae, cum gratia et privilegio. | Apud Claudium Bornatium, 1557*, que compilà les constitucions segons l'ordre de les Decretals.

no pogué resultar complet, car li mancaven els d'alguns concilis ⁵, malgrat de què encara no s'havien produït els trasbalsos que havien fet perdre tanta documentació.

Les recerques de texts conciliars tarraconenses de l'etapa que comprén el nostre treball no han donat resultats gens brillants, car després de la compilació del 1330 no s'acostumà a conservar el que pels juristes d'aleshores eren llibres inservibles. Tan sols són relativament abundoses les troballes de manuscrits del concili de Lleida de 1229, per les raons que al seu lloc exposarem.

Els còdexs que recullen concilis d'aquesta etapa 1229-1330, no els comprenen tots, en deixen uns pocs de banda i d'algun d'ells s'hi ometen constitucions que havien perdut actualitat al moment de passar-les als llibres. Altrament els còdexs no acostumaven a recollir constitucions que no tinguessin caràcter legislatiu. No obstant, uns còdexs amb altres, ens han permès de refer el contingut dels concilis que promulgaren normes disciplinars.

Amb el nostre treball, tot i les deficiències que, per endavant, té de presentar necessàriament, oferim un instrument d'estudi a l'aplegar, amb sentit històric, aquell dret canònic provincial que en part s'integrà a la compilació de l'any 1330 i que fins ara restava dispers en les col·leccions i en bona part inèdit.

Els manuscrits que resten dels concilis tarraconenses d'aquesta etapa són, doncs, molt escassos:

1. El que, procedent de la biblioteca Colbertina, figura en la Biblioteca Nacional de París, catalogat com a còdex 4670-A. N'hi ha reproducció en microfilm a la Biblioteca de Catalunya (Barcelona). Es tracta d'una miscel·lània jurídica catalana, que ofereix gran interès, potser més en l'aspecte civil que en el canònic; sembla de procedència gironina. Conté alguns concilis provincials de la Tarraconense, recollits el segle XIV, que foren publicats per Martène ⁶ i després d'aquest per Mansi ⁷. És força incomplet i sembla que el copista no s'havia preocupat massa sobre la província de

⁵ Només dins del període que abasta el nostre treball, en el recull d'Antonio Agustín hi manquen els proemis del segon i quart concilis de Roderic Téllez, els de Guillem de Rocabertí i els dels d'Eiximèn de Luna.

⁶ E. MARTÈNE i D. DURAND, *Veterum Scriptorum et Monumentorum* i en *Tesaurus novus anecdotarum*.

⁷ *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, ed. novissima, XXIII, XXIV i XXV.

determinades constitucions. Com que el seu text és molt divulgat, no l'inserirem en la nostra edició crítica, per bé que n'anirem fent esment en la bibliografia. Altrament li manquen alguns dels concilis objecte del nostre estudi.

2. El manuscrit 187 de l'Arxiu Catedral de Tortosa, descrit al catàleg d'E. Bayerri. És un dels que presenten el recull més complet, encara que no de manera exhaustiva. Al foli 1 fins el 48, en la lletra corrent instrumentària d'inicis del segle XIV, i en la més gran part encapçalats per rúbriques, hi venen transcrits d'una mateixa mà diversos concilis des del de Lleida de 1229 fins el de Tarragona de 1306, barrejant-hi algun text que és de constitucions sinodals, no precisament tortosines, sinó de Tarragona; el foli 49 fins el 50 retro, una mà diferent i en lletra més petita, transcriu constitucions provincials de l'arquebisbe Guillem de Rocabertí. Fins ací es deixà sense omplir l'espai destinat a les inicials o caplletres de cada constitució. Al capdavant del foli 50 retro, també de mà diferent, s'hi comença el concili de l'arquebisbe Eiximèn de Luna de l'any 1318, que acaba incomplet al foli 52. Algunes notes marginals, posades en lletra molt rústega, en algunes constitucions donen referències marginals, advertint haver sigut derogades per la compilació de 1330. En la present edició, aquest còdex el designem com a manuscrit D.

3. Còdex 588 de la Biblioteca Provincial Universitària de Barcelona, procedent dels fons del monastir de Ripoll, en pergamí, lletra librària de la segona meitat del segle XIII, amb inicials i rúbriques vermelles. Als folis 43-47 insereix el concili de Lleida de 1229, seguint d'altres concilis generals i disposicions canòniques; als folis 58 i 59 en lletra cursiva de la primera meitat del segle XIV hi figuren, sense cap explicació prèvia, algunes constitucions de concilis Tarraconenses de 1274 i 1294. En l'aparat crític el designem per manuscrit R.

4. Manuscrit A-349 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, en paper, sense enquadrar, lletra molt descurada de mitjanies del segle XIII; rúbriques i inicials vermelles. Als folis 1-6 insereix el concili provincial de Lleida de 1229 i als folis 7-14 retro el de Tarragona de l'any 1244. En la present edició és el manuscrit B.

5. *Papeles de Jaime Villanueva*, a la Biblioteca de la Real

Academia de la Historia, Madrid. Són diversos lligalls sense enquadernar, però foliats. Al lligall VI insereix còpia del concili provincial de Lleida de 1229 segons un còdex del convent de Sant Agustí de Barcelona, anotant-li marginalment les diferències amb un altre còdex dels Carmelitans Descalços de Lleida i amb un manuscrit de l'Arxiu Diocesà de Girona. Al lligall I hi ha semblants còpies d'altres concilis provincial tarraconenses desde 1230 fins a 1318; les constitucions de concilis provincials que li manquen, els treu dels còdexs de la compilació de 1330, que esmentem en la segona part d'aquest treball, en forma com veurem incompleta. En l'aparat crític el citem per manuscrit V. No sabem com, si ja en la mateixa biblioteca de l'Acadèmia de la Història o bé abans, Tejada y Ramiro tenia notícia de les còpies aplegades per Villanueva, i s'atribuí com a cosa pròpia els treballs que preparava aquest, simulant-los com a fruit d'una recerca pròpia, fins a l'extrem de citar, no a Villanueva, sinó els còdexs originaris que en cada còpia havia anat esmentant el famós erudit; el tristement cèlebre Tejada anava usurpant els materials recollits, fent-se seves les males lectures dels copistes que havien ajudat a Villanueva, sobretot en els còdex gironins, i incorrent en repetits errors en les computacions de les dates⁸.

En la nostra edició farem ús de l'aplec de proemis i subscripcions fet per l'arquebisbe Antonio Agustín i publicats en la seva i en posteriors edicions oficials de les constitucions Tarraconenses. En l'aparat crític aquests proemis hi venen designats per la sigla E.

JOSEP M.ª PONS GURI

⁸ J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de Cánones de la Iglesia de España, etc.*, III i IV; això encara es veu més en el VI volum de la seva obra, quan torna a ampliar concilis dels volums anteriors de quan encara no havia «descobert» el treball iniciat per Villanueva.

Primera part. Concilis des de 1229 a 1324

I. EL CONCILI PROVINCIAL DE LLEIDA DE 1229

El concili ecumènic IV de Latran de l'any 1215 fou una de les més importants temptatives de reforma de l'Església medieval, car, demés de les seves definicions dogmàtiques, dictà nombroses normes d'ordre moral i disciplinar. De fet és l'inici de una nova etapa dins la història del dret canònic al manar preceptivament la celebració anual de concilis particulars en cada província eclesiàstica i la de sínets en cada diòcesi.

L'any 1227 el papa Gregori IX envià un legat pontifici a les províncies eclesiàstiques de la Península Ibèrica, per tal d'impulsar-hi la implantació de les reformes lateranenses. Aquest legat fou Joan Halgrin d'Abbeville, antic monjo clunissenc i prolífic escriptor, feia poc creat cardenal i bisbe de Sabina, el qual començà la seva gestió des de la banda de ponent de les Espanyes. per acabar-la en la província Tarraconense. Fa poc que en una altra publicació vàrem relatar, amb l'amplitut que ens permeté l'estat present dels antecedents documentals i bibliogràfics, el pas del Sabinense en el compliment de la seva missió en la nostra província eclesiàstica. Tornar-ne a parlar amb detenció fora una inútil repetició i fem remissió al nostre anterior treball¹.

Després de visitar l'església de Saragossa, el cardenal legat convocà concili provincial a Lleida, que es va cloure el 29 de març de 1229. Presidit pel bisbe Sabinense, hi prengueren part l'arquebisbe de Tarragona Espàrec de Barca² i els bisbes sufraganis Guillem de Cabanelles de Girona, Berenguer de Palou de Barcelona, Guillem de Tavertet de Vic, Pere de Puigvert de la Seu d'Urgell,

¹ TOMÀS NOGUER MUSQUERAS i J. M. PONS GURI, *Constitucions sinodals de Girona de la primera compilació*, en «Anales Instituto Estudios Gerundenses» 18 (1966-1967) 49-50.

² El nom d'aquest arquebisbe, segons els documents, és imprecís, *Asparagus*, *Sparagus*, *Spargus*, *Spergus*, en texts llatins; *Espàrec*, *Espàreg*, *Aspàrrec*, en català; podria ser *Esparc* o *Sparc*?

Berenguer d'Erill de Lleida, Ponç de Torroella de Tortosa, i Garcia de Gudal d'Osca, a més d'alguns abats i altres prelats de la província; no hi ha notícia sobre l'assistència dels altres sufraganis de Saragossa, Pamplona, Calahorra i Tarassona, ni sabem si trameteren procuradors al concili. És molt probable que hi fos present el rei Jaume I, que aquells dies es trobava a Lleida, encara que no acudís precisament al concili; del que no hi ha dupte és de l'assistència de sant Ramon de Penyafort, que formava part del seguici del legat pontifici en qualitat de penitencier. Les facultats del cardenal bisbe de Sabina eren amplíssimes i, encara, en plena legació les hi havia augmentades el papa Gregori en butlla de 28 de gener d'aquell mateix any.

Seguint el curs de les seves gestions, el Sabinense tornà a ponent i, des de Tudela, el dia 1 de maig següent va remetre a l'arquebisbe de Tarragona el manament de fer complir els decrets del concili de Lleida. Aquell estiu, el legat visità les esglésies de la Seu d'Urgell, Tortosa i Tarragona; el 12 de setembre ho feia a la de Barcelona, el 19 a la de Vic i el 25 del mateix mes a la de Girona.

Les constitucions del concili provincial de Lleida, molt semblants a les del celebrat bastant abans a Valladolid, per raó d'obeir a unes mateixes normes disciplinars que calia aplicar arreu i corregir els mateixos abusos, omplen la vida canònica catalana dels segles XIII i XIV i seran l'eix entorn del qual voltaran els futurs concilis provincials i els sínets diocesans d'aquelles dues centúries, car ben sovint venen citades com a font d'autoritat en la nova legislació conciliar. Després del concili de Lleida de l'any 1229 s'havia fet foc nou i restaren sense cap influència els decrets dels antics concilis tarragonins, ja que ni tan sols es tornà a parlar dels que, després de la restauració de la seu primada, s'havien celebrat els anys 1146, 1147, 1155, 1166 i 1180; a més d'haver-se fet foc nou, el dret canònic general havia sigut superat també per les Decretals i les seves successives addicions.

Donats els termes derogatius de la compilació que l'any 1330 es formà en concili presidit pel patriarca Joan d'Aragó, podia semblar que les constitucions provincials de Lleida de l'any 1129 — cap de les quals recull l'esmentada compilació —, haguessin sigut revocades o caigudes en desús. Fins i tot en alguns reculls canònics del segle XIV posteriors a la compilació s'hi omet el concili de

Lleida; en canvi, en molts d'altres de la mateixa època i fins i tot molt posteriors el segueixen conservant com a dret provincial vigent, car com que es tractava de decrets donats per un legat de la Santa Seu, seguien essent considerats com a font de dret preeminent. Això darrer es veu àdhuc en constitucions del concili provincial celebrat a Girona sota la presidència del cardenal legat Pere de Luna (nebot de Benet XIII) en la seva constitució *Speciosus forma*; en el concili que presidí l'arquebisbe Dalmau de Mur a Tarragona l'any 1424; en el presidit per l'arquebisbe Ferran de Loaces a Barcelona el 1564, la seva constitució *Ut animarum* declara la vigència de normes del concili de Lleida del 1229 i també ho feu així l'arquebisbe Terés en el seu segon concili del 1591. Quan es compilà per segona vegada el dret de les constitucions provincials Tarraconenses en el concili presidit pel cardenal d'Oria l'any 1555³, les constitucions del Sabinense a Lleida hi foren inserides com a dret positiu, malgrat de que s'hi havien omès totes les altres constitucions conciliars que havien restat derogades en la compilació del 1330. El mateix va passar en les tres compilacions posteriors⁴. Així, la permanència de les constitucions del concili de Lleida del 1229 restà indiscutible, excepte en quan a les poques que anaren passant en la darrera part de les edicions oficials que «ex variis titulis excerptae inutiles ac superfluae visae sunt ex decreto concilii provincialis celebrati anno 1592 in quo antiquarum constitutionum selectio fuit facta».

Del concili provincial de Lleida de l'any 1229, en coneixem els següents manuscrits, que distribuïrem per segles:

SEGLE XIII. 1) El còdex ja esmentat número 588 de la Biblio-

³ Cf. Proemi, n. 4.

⁴ Cf. Proemi, n. 3, i ademés: *Constitutionum provincialium Tarraconensium libri quinque, quibus sunt in calce voluminis adiectae nonnullae quae inutiles et superfluae, etc.* (Tarragona, 1593), publicada per acord del segon concili provincial celebrat per l'arquebisbe Joan Terés. S'ajusta a l'edició d'Agustín; seguint l'exemple de l'edició de les Constitucions i altres Drets de Catalunya, posa per separat les constitucions supèrflues o abrogades; i *Collectio novissima constitutionum provincialium Tarraconensium*, posada al dia i preparada per l'arquebisbe D. J. Costa i Borràs; forma part de les *Obras* de l'arquebisbe Costa, mandada publicar pel seu successor Francesc Fleix i Solans. Segueix en tot el text recepte que havia format Agustín, prenent per base l'edició de Terés adicionada fins als més nous concilis. S'edità a cura de Ramon de Ezénarro: *Concilios Tarraconenses*, vol. I (Barcelona, 1866).

teca Provincial Universitària de Barcelona⁵; les constitucions d'aquest concili hi venen inserides en lletra librària de la segona meitat del segle XIII, als folis 43-47. Pel seu bon estat de conservació, claretat de la lletra i antiguitat del manuscrit, fa que l'haguem escollit com a text base d'aquesta edició. Per raó de la seva procedència ripollenca, el designem com a ms. R.

2) Manuscrit A-349 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona⁶, en lletra molt descurada de mitjanies del segle XIII. Les constitucions d'aquest concili són als folis 1-6 retro. Malgrat ser la còpia més antiga de les que es conserven, la seva defectuosa transcripció, que denota ser feta per una persona desconexedora del conceptes jurídic-canònics, no el fa apte com a manuscrit bàsic de l'edició, però el collacionem en aquesta designant-lo per ms. B.

SEGLE XIV. 3) Còdex 187 de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, ja esmentat abans⁷. Les constitucions del concili de Lleida són dels folis 2 al 12. En l'edició crítica hi és collacionat com a ms. D.

4) Còdex T-119 de l'Arxiu Diocesà de Girona⁸. Aquestes constitucions hi són inserides als folis 1-9 en lletra vulgar instrumentària de la primera meitat del segle XIV. El collacionem en l'edició designat com ms. G.

5) Còdex actualment sense catalogar⁹, procedent de la col·legiata de Sant Feliu de Girona, avui conservat a l'Arxiu Diocesà de la mateixa ciutat. Les constitucions del concili de Lleida hi venen inserides als folis 118-222 retro, en lletra librària de la se-

⁵ El descrivim en *Constitucions Sinodals de Girona de la primera compilació*, cit., p. 55.

⁶ Descrit en *Constitucions Sinodals, etc.*, cit., p. 55.

⁷ Cf. en Proemi, ms. 2.

⁸ Descrit en *Constitucions Sinodals de Girona de la primera compilació*, cit., pp. 55 i 94.

⁹ Miscel·lània canònic-litúrgica. Coberta de posts de fusta sense forrar i llom de cuir; sobre la coberta hi vé escrit *Consuetud antiga y constitucions de la Iglesia et alia quamplurina*; en pergami bàsicament de 333 x 215 mm; sense foliar; té intercalats alguns fulls en paper; s'hi relligaren materials de distintes procedències; conté una consuetud-directori del segle XV i diversos estatuts de la Col·legiata de Sant Feliu de Girona; intercalacions dels segles XV-XVI. Als folis 118-222 retro, les constitucions del concili de Lleida de l'any 1299; als folis 54-63 i 69-70, constitucions sinodals de la diòcesi de Girona; als folis 123-142 hi comença el concili de Tarragona de l'any 1330, amb la compilació del patriarca Joan d'Aragó i segueixen altres constitucions conciliars, que fineixen amb el de l'arquebisbe Arnau ses Comes de l'any 1341. Tota aquesta part canònica és escrita en lletra de la segona meitat del segle XIV. Incipit del llibre *Sic memoria; explicit Antonius Alba sparterius*.

gona meitat del segle XIV. Sembla copiat directament de l'enumerat anteriorment. En l'aparat crític d'aquesta edició s'hi té en compte com ms. F.

6) Còdex 4670-A de la Biblioteca Nacional de París, procedent de la Biblioteca Colbertina, en lletra del segle XIV, conté algunes constitucions incompletes del concili de Lleida de 1229, com són la preliminar i les 3 a 9, 13, 23, 28, 30 i 36¹⁰.

7) Còdex 169, conegut per *Llibre de la Cadena*¹¹ de l'Arxiu Capitular de Barcelona; el text molt descurat, en dos corandells sembla molt de les acaballes del segle XIV; el concili de Lleida de 1229 hi és a folis 73-76. El collacionem en l'edició com ms. C.

SEGLE XV. 8) Còdex no catalogat de l'Arxiu Capitular de Barcelona per designació numèrica; al llom duu el títol *Constitu Tarraconen*¹². Les constitucions del concili de Lleida hi són transcrites als folis 141-149 retro en lletra de molt avançat el segle XV; segueix literalment el del *Llibre de la Cadena*. No l'inserim en l'edició crítica limitada als texts dels segles XIII i XIV.

9) Còdex número 54 de l'Armari de la Província a l'Arxiu Metropolità de Tarragona, en pergamí. Les constitucions d'aquest concili hi foren transcrites al final del còdex ja del segle XV.

SEGLE XIX. *Papeles de Villanueva*, a la Biblioteca de la Real Academia de la Historia, Madrid; lligall 61, fols. 159-170. Escrit a començaments d'aquell segle, segueix el text d'aquest concili segons el manuscrit dels Agustiniàns de Barcelona, collacionat amb altre dels Carmelitans de Lleida i amb algunes notes esmentant variacions d'un manuscrit de Girona que resulta ser el del segle XIV que deixem enumerat en quart lloc.

Les edicions són també bastant nombroses, tant les oficials¹³ com les privades, d'aquestes darreres algunes incompletes¹⁴.

¹⁰ Cf. relació de manuscrits del Proemi, número 1. Aquestes constitucions foren publicades per MARTÈNE-DURAND sota el títol *In concilio Illerdensi*, en *Veterum scriptorum et Monumentorum*, 1478-1472, barrejades amb constitucions del concili de 1230; J. D. MANSI, seguint a Martène-Durand, en *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XXIII, 936.

¹¹ Descrit per nosaltres en *Constitucions sinodals de Girona de la primera compilació*, cit., p. 56.

¹² També l'havem descrit en *Constitucions Sinodals de Girona de la primera compilació*, cit., p. 161.

¹³ Cf. notes 4 i 3 del Proemi d'aquest treball i la 4 d'aquesta primera part.

¹⁴ Edicions privades completes: la de F. SAINZ DE BARANDA, en la continuació

El text revisat per Antonio Agustín en la segona de les edicions oficials de les constitucions dels concilis convincials de Tarragona, feta a base de texts del seu Arxiu Metropolità, seguí reproduint-se en les dues posteriors edicions de Terés (1593) i Costa i Borràs (1866), esdevenint en certa manera el text recepte o vulgata del nostre dret canònic provincial. Les constitucions del concili de Lleida de l'any 1229 que havem anat separant de la distribució sistemàtica per matèries d'aquelles edicions, l'havem tingut en compte en l'aparat crític amb la designa A.

Excepte en això, que ressalta les diferències del text recepte amb els manuscrits, en el demés ens havem limitat als còdexs més antics, o sia els dels segles XIII i XIV.

Edit. C. Tarraconen. - Proem.

Nos Ioannes, Dei gratia Sabinensis episcopus, Apostolicae Sedis legatus, provinciale concilium in praesenti Ilerdensi civitate celebrantes, praesentibus et assistentibus nobis venerabilibus in Christo patribus S. Tarrachonensi archiepiscopo, B. Barcinonensi, G. Gerundensi, G. Vicensi, P. Urgellensi, B. Ilerdensi, P. Dertusensi, et G. Oscensi episcopis, necnon et multis abbatibus et aliis ecclesiarum praelatis provinciae Tarraconensis, anno Domini MCCX XIX, quarto kalendas aprilis, constitutiones quasdam sive ordinationes edidimus sequentes: *Animarum*, etc.

Ex codice Rivipol.

Animarum langoribus qui ex sacrarum constitutionum transgressione vel ommisione trahunt originem, presentium patrum^a approbatione

d'*España sagrada*, XLVIII (Madrid, 1862), pp. 308-325, que reconstrueix aquest concili a base de l'edició oficial de l'arquebisbe Terés; al XLVII (Madrid, 1860), p. 162, ja n'havia fet un resum en castellà. TOMÀS NOGUER i J. M. PONS GURI, edició crítica en *Constituciones Sinodals de Girona de la primera compilació*, cit., pp. 13-35.

Edicions privades fragmentàries: Cf. les de MARTÈNE-DURAND i J. D. MANSI (nota 13); J. TEJADA Y RAMIRO, *Colección de Cánones de la Iglesia de España, etc.*, III (Madrid, 1861), pp. 329 i ss., intentant la reconstrucció a base de l'edició oficial de 1557; ANTONI M. TOBELLA i ANSCARI MUNDÓ, *Documents del primer segle de la Congregació Claustral Tarraconense*, en «*Analecta Montserratensia*», 10 (Abadia de Montserrat, 1964), pp. 421-425, edició crítica que comprèn les constitucions 22 a 26, 32 i 37; MATÍAS DE VILLANUÑO, *Summa conciliorum Hispaniae*, II (Barcelona, 1850), p. 20, transcrivint notícia del concili treta de *Marca Hispanica*, i pp. 359-423, insereix una selecció de constitucions treta de l'edició de Terés, amb algunes del concili de 1229.

subvenire curantes, statuta sacri concilii generalis^b que, pro magna^c parte, non sine gravi periculo, sunt neglecta, pleniori diligentia de cetero precipimus observari, et studiose corrigi ea que contra ipsum concilium temere sunt presumpta.

^a patrum B | ^b generalis concilii *transp.* A | ^c magna *om.* D.

I. De sinodis et consiliis celebrandis

In primis, precipientes^a ut constitutio de conciliis provincialibus et episcopalibus sinodis celebrandis pro correctione et reformatione^b morum salubriter edita, secundum^c suum tenorem firmiter^d observetur, et^e ut nulla negligentia vel occasio impediatur ipsius observationem.

^a precipimus A | ^b reformationem] formatione B | ^c secundum] iuxta A | ^d observetur firmiter *transp.* C | ^e et *om.* D.

II. Per quos synodus debet celebrari

Statuimus ut in provincia Terrachone^a provinciale concilium singulis annis dominica qua cantatur *Iubilate* celebretur, et episcopalis synodus ad minus celebretur semel^b in anno in^c festo sancti Luce. Si vero, ex causa necessaria^d, absens fuerit episcopus, vel^e alia^f rationabiliter impeditus, provideat per quem vel per quos synodus celebretur. Quia^g si vaccaverit sedes, per archidiaconos in suis archidiaconatibus celebrentur particulares sinodi terminis supradictis. Si vero vacante sede, penes priorem vel capitulum vel aliam personam ecclesie resederit iurisdictio, procuret quod^h predicto modo synodus celebretur. Et hec omnia serventur sub pena in generali concilio constitutaⁱ.

^a Tarraconensi A | ^b semel celebretur *transp.* BGCDF | ^c in] die A | ^d necessitatis A | ^e vel aut A | ^f alia *om.* B | ^g quia] quod BCA | ^h quod] ut A | ⁱ statuta A.

III. De correctione subditorum

Constitutio de correctione subditorum edita firmiter observetur, et circa subditorum correctionem^a prelati diligenter virulent et^b intendant, ne sanguis subditorum de ipsorum manibus a Domino requiratur. Et cum ad ipsos clamorosa insinuatio pervenerit, si ad inquisitionem descendere comode^c non valeant^d pro eo quod processus ille plerumque plurimum^e habeat^f laboris et dispendii, multaque diffugia, saltem^g purgationem indicant canonicam^h sollempniterⁱ faciendam, in qua qui defecerit canonicè puniatur.

^a correctionem subditorum *transp.* GF | ^b et] atque GF | ^c comode descendere *transp.* A | ^d valent V | ^e plurimum *om.* D; plurimum B | ^f habet V | ^g saltem C | ^h canonicam indicant *transp.* GF | ⁱ sollempniter *om.* C.

IV. *De predicationibus*

Quam salubre sit, quam utile, predicatorum per singulas^a dioceses ordinari^b, apparet ex dispendio quod sequitur ex predicationis defectu, quare^c prelati omnibus, sub animadversione divine ultionis districte precipimus, quod^d per se, vel per alios viros ad predicationis officio^e idoneos, per suas dioceses predicent verbum salutis eterne. Et quia provide statutum est in concilio generali, ut tam in cathedralibus quam in aliis conventualibus ecclesiis, viri^f assumantur idonei quos episcopi possint habere coadiutores^g in faciendis predicationibus et^h confessionibus audiendis et in aliis que ad salutem pertinentⁱ animarum. Ut tam sacra constitutio debitum consequatur^j effectum^k, precipimus ut^l in quacumque ecclesia cathedrali ubi^m tales duo nonⁿ fuerint, o, assumantur^p de novo; et in aliis conventualibus ecclesiis tales^q assumantur^r. In aliis autem ecclesiis in quibus de capituli consensu canonice^s conferuntur, si capitulum vel aliquis de capitulo talium vocationem^t noluerit consentire, diocesanus nichilominus hoc faciat presentis auctoritate concilii^u, per talem contradictionem comunis impediatur utilitas, et sacre constitutionis providentia eludatur. In illis vero cathedralibus ecclesiis in quibus sunt canonici regulares, a diocesano priore, et maiori archidiacono successive, duo eligantur de conventu qui^v magis sint^x docibiles^y, ut in Theologia studeant, et prebendas suas integre in scholis^z habeant; et quia studeant^{a'} ut episcopum deserviant, usque^{b'} ad mediocres^{c'} expensas, si necesse fuerit^{d'}, episcopus superaddat.

^a singulas om. G | ^b ordinare D | ^c quare] ideoque G | ^d quod] ut D | ^e officium DA | ^f viri] duo G | ^g coadiutores] et cooperatores add. GFDA | ^h quem add. G | ⁱ pertinent ad salutem transp. GF | ^j consequatur] sortiatur A | ^k effectum] officium D | ^l ut] si add. C | ^m ubi] viri B; ubi om. CD | ⁿ duo] viri G; duo] assumantur add. B | ^o non fuerint om. B | ^p assumant D | ^q tales] unus talis GFCD | ^r assumantur DA | ^s canonice BD | ^t vocationi GCD | ^u concilii] capituli D | ^v qui om. C | ^x sint om. C | ^y dociles GFA | ^z in scholis integre transp. C | ^{a'} student DA | ^{b'} usque] uterque D | ^{c'} mediocres] meliores B | ^{d'} fuerit] est C.

V. *De magistris gramatice*

Cum in generali concilio pia fuerit constitutione provisum, ut non solum in cathedralibus ecclesiis, sed^a in aliis in quibus subperunt facultates magistris qui ibidem laborent^b in doctrina provideatur^c in^d beneficio competenti, nos attendentes quod in partibus Yspanie, ex defectu studiorum et doctrine^e multa et intolerabilia detrimenta animarum^f proveniunt, non^g solum in locis statutis predictam constitutionem precipimus observari^h, verum etiam ad multiplicem ignorantiam extirpandam, eatenusⁱ scholas multiplicari statuimus ut per singulas dioceses in quolibet archidiaconatu^j certis^k locis, si ad hoc loca idonea^l inventa

fuerint, per provisionem episcopi scole de gramatica statuatur et magistri collocentur, quibus de ipsius episcopi^m ordinatione si ipsius loci in quo scole fuerint non sufficiat ecclesiaⁿ, de aliis ecclesiis circa positis^o secundum^p singulorum^q facultates competenter precipimus provideri, ne ex defectu magistrorum illiterati suam possint^r ignorantiam excusare.

^a sed] etiam *add.* B | ^b laborarent D | ^c provideretur D | ^d in *om.* B | ^e doctrine] literature BGFCD | ^f animarum detrimenta *transp.* GFD | ^g non] nec CD | ^h observare B | ⁱ eatenus] etiam D | ^j archidiaconatum B; in *add.* GFC | ^k certis] cunctis C | ^l ydonea loca *transp.* D | ^m episcopi] provisione et *add.* G; provisione vel *add.* F^r | ⁿ ecclesia *om.* B | ^o circa positis] supraponitis B; circumpositis GF | ^p secundum *om.* BC | ^q singularum D; circa eorum C | ^r possint suam *transp.* F.

VI. De illis qui loqui nesciunt latinis verbis

Statuimus quoque ut omnes beneficiati et promovendi in ecclesiis parochialibus qui latinis verbis loqui nesciunt^a, exceptis illis de quorum profectu per^b etatem non est sperandum^c in studio, ab episcopo^d et archidiacono loci, ubi tale ius consuevit habere archidiaconus, per subtractionem beneficiorum quousque latinis verbis loqui sciant adiscere compellantur. Illis autem qui studere^e in gramatica et profiscere voluerint, misericorditer indulgemus ut beneficia sua integre in scolis^f habeant a proximo festo sancti Iohannis usque ad triennium, ac si in suis ecclesiis deservirent, proviso tamen ne^g ecclesia^h remaneat debito servitioⁱ desolata. Qui vero infra hunc terminum^j non tantum^k proficere curavit^l, quod^m latinis verbis loquiⁿ sciat^o quia suam maxime^p neglexerit ignorantiam, donec talem negligentiam per subsequens studium correxerit, beneficio suspendantur^q eodem. Ut^r quoniam multi affectant clericalem characterem, ut libertatem ecclesiasticam vel beneficium assequantur, et tamen adiscere neglexerant^s, precipimus ut a talibus tonsorandis caveatur attente^t, presertim in illis locis in quibus, obtenta prima tonsura, ratione natalis soli^u sibi in ecclesiam^v vendicant^x portionem.

§ Ad quartum^y autem gradum^z nullus omnino clericus secularis^{a'} promoveatur qui latinis verbis loqui nesciat.

^a nesciunt loqui *transp.* CD | ^b per] propter GFDA | ^c est sperandum] ab episcopo separandum B | ^d ab episcopo *om.* B | ^e student C | ^f in scolis integre *transp.* CF | ^g ne] ut GF | ^h ecclesia] eorum non *add.* F; eorum *add.* A | ⁱ servitio] officio C | ^j terminum] triennium C; terminum hunc *transp.* D | ^k tantum] unde B | ^l curaverit FDA | ^m quod] ut A | ⁿ sciat loqui verbis *transp.* GF; sciat loqui *transp.* D | ^o sciant C | ^p maxime] vincere D; maximam G; iuvare vel vincere GFA | ^q suspendatur F | ^r Ut] et FD | ^s neglexerint BC; negligunt GFDA | ^t attente G | ^u soli] sui GFC | ^v ecclesiam] non *add.* C | ^x ecclesia A; vendicant in ecclesiam portionem *transp.* GF | ^y quartum] sacrum A | ^z gradum autem *transp.* B | ^{a'} secularis clericus *transp.* GF.

VII. *De clericis concubinariis*

Ad extirpandam clericorum incontinentiam, statuimus ut quilibet episcopus, in prima sinodo quam ipsum celebrare contigerit, suspensos denuntiet^a omnes sacerdotes, diaconos^b, subdiaconos^c et omnes beneficiatos qui ex tunc^d, in suis vel alienis domibus^e, detinere presumpserint publice concubinas; et illas que^f talium fuerint concubine denuntient excommunicationi^g subiectas, et sepeliendas, si decesserint, asinorum sepultura^h; et easⁱ sententias episcopi et^j ipsi sacerdotes in publicis predicationibus denuntient.

§ Si quis vero, hac de causa suspensus, presumpserit celebrare divina, non solum ecclesiasticis beneficiis spoliatur, verum etiam^k pro hac duplici culpa perpetuo deponatur.

§ Et ut statutum hoc^l melius executioni mandetur, precipimus ut^m decani ecclesiarum in suis capitulis, archidiaconi et archipresbiteri ubi fuerintⁿ, in^o officiis diligenter inquirent si quod^p invenerint post dictam denuntiationem, in predicta^q synodo factam^r, incontinentie vitio^s laborantes^t, et^u eosdem statim ab officio et beneficio nominatim suspensos^v denuntient, et eorum incontinentiam ab^x episcopo significant, et episcopus^y, percepta veritate, a beneficiis ipsos perpetuo spoliare^z non obmittat, sicut actum^{aa} est in concilio generali.

§ Soboles quoque clericorum post hoc concilium de concubinis suscepta^b, in bonis paternis iure hereditario secundum decretalem domini Honorii non succedat^c, et^d ad primam tonsuram velut spurii^e nullatenus admittantur, qui^f omni^g beneficio et privilegio clericali expertes^h existantⁱ.

^a nuntiet B | ^b diacones GF | ^c subdiacones GF | ^d ex tunc om. C; ex nunc GF | ^e dominus vel alienis *transp.* GF; domibus vel in alienis D | ^f que] de cetero *add.* GFDA | ^g excommunicatione B; excomunionis GD | ^h sepulture F | ⁱ eas] has GFDA | ^j et] vel F | ^k etiam om. GF | ^l hoc om. G, hoc statutum *transp.* FD | ^m ut] quod DF | ⁿ fuerit B | ^o in] suis *add.* GFDA | ^p quod] quos DF | ^q predicto C; predicta om. GDF | ^r factam] in predicto *add.* DF | ^s vitio] comorantes vel *add.* GF | ^t laborantes] comorantes D | ^u et om. D | ^v suspensos] excommunicandos *add.* B; suspensos nominatim *transp.* C | ^x ab om. DFA | ^y episcopo B | ^z spoliare perpetuo *transp.* GF; perpetuo spoliare ipsos *transp.* C | ^{aa} actum] cautum GDA | ^b suscepta] suscepte D; suspecta B | ^c succedant CD | ^d et om. D | ^e spuria A | ^f qui] sed GF; quatenus D; que A | ^g omnis A | ^h expertes D; expers A | ⁱ existit A.

VIII. *De indumentis et superfluitatibus*

A crapula et ebrietate omnes clerici diligenter abstineant; officia vel comercia secularia^a non exercent, maxime inhonesta; ioculatoribus, mimis et^b instrionibus non intendant; tabernas^c prorsus evitent, nisi forte necessitatis causa^d in itinere constitutis^e; ad aleas et taxillos^f

non ludant, nec huiusmodi ludis intersint. Coronam et tonsuram competentem habeant^g. Clausa desuper deferant^h indumenta, nimia brevitate vel longitudine non notanda; pannis rubeis vel cendatis, seuⁱ viridibus, seu^j virgatis tunicis, vel supertunicis sic apertis quod ostendant latera, sic^k strictis quod femoralia^l demonstrent, necnon manicis vel^m sotularibus consuticiis velⁿ rostratis. Aurifrisiis^o, pictis pallis^p, serico^q superornatis, fibulis aut corrigiis auri vel argenti ornatum habentibus, senturiis^r sericis^s, sellis quoque deauratis^t, vel^u alia superfluitate^v gerentibus, non utantur. Nullus in sacerdotio vel personatu constitutus capam manicatam gerat, nisi iusta causa^x timoris exegerit habitum^y transformari. Ad divinum officium intra ecclesiam capam manicatam nullus clericus gerat^z.

§ Sententiam sanguinis nullus clericus dictet aut proferat, nec litteras dictet vel scribat^{a'} pro vindicta sanguinis destinandas, nec vindictam sanguinis exercent^{b'}, vel ubi^{c'} exercentur intersit^{d'}.

§ In ecclesiis, civitatibus, villis vel^{e'} aldeis, clerici cultellos acutos vel arma portare non presumant, nisi forte ad^{f'} deffensionem propriis^{g'} iusta^{h'} causa timoris^{i'}.

§ Si quis autem^{j'} contra^k hanc constitutionem venire presumpserit, si beneficiatus sit^{l'} suspendatur ab omnibus beneficiis, et cum ad emendationem venerit, tanto tempore postmodum eorum de^{m'} perceptione beneficiorum careat, quanto in sua contumacia permanere presumpserit. Si vero beneficiatus non fuerit, ab introitu ecclesie suspendatur.

^a secularia om. F | ^b et om. F | ^c tabernis B | ^d causa necessitatis *transp.* B | ^e constituti DF | ^f ad aleas et taxillos] aleis vel taxillis A | ^g habeant competentem *transp.* BDF | ^h deferant] ferant F | ⁱ seu] aut G | ^j seu] aut DF | ^k sic] sed A | ^l femoralia] non *add.* | ^m vel] seu G; nec A | ⁿ vel] seu D | ^o aurifrigiis D | ^p pilleis GF; palleis CD | ^q cirico B | ^r cincturiis A | ^s ciricis B; cericis C | ^t deauratis] vel deargentatis vel colores varii *add.* DFA | ^u vel] aut GF | ^v aliam superfluitatem CFA | ^x causam B; iusti timoris causam *transp.* A | ^y habitu B | ^z deferat] gerat A | ^{a'} scribant] vel *add.* D | ^{b'} nec vindictam sanguinis exercent om. GF | ^{c'} ubi om. B | ^{d'} intersint F; et *infra add.* A | ^{e'} vel om. GF | ^{f'} ad] ob D | ^{g'} propriis] proprii corporis DFA | ^{h'} iusta] iusti A | ^{i'} timoris] mortis *add.* D | ^{j'} autem om. G | ^{k'} contra nostram *add.* V | ^{l'} sit] fuerit GFD | ^{m'} eorundem BGFCD; de om. A.

IX. De ornamentis ecclesie et quod nitide conserventur

Precipimus ut ecclesie et omnia oratoria, vasa divini misterii^a, palas^b altaris, et corporalia, et vestimenta ministrorum^c, munda et^d nitida conserventur. Crisma^e, oleum et Eucharistia caute serventur, clavibus adhibitis^f, necnon et altare consecratum diligenti servetur cautela, ne ab^g aliquod^h predictorum manus temeraria se extendat pro aliquibus nefariisⁱ exercendis. Sacra quoque Eucharistia ad infirmos cum campanella^j et lucerna^k honorifice deportetur, et in singulis viii^o diebus renovetur.

§ Ut autem ea omnia que pro extirpanda clericorum incontinentia, et pro ipsorum vita et honestate reformanda, necnon et¹ ea que^m pro munditiisⁿ ecclesiarum^o et eorum que^p ad divinum cultum pertinent, eaqueque que^q pro fideli custodia crismatis, olei, Eucharistie et altarium, pie et provide statuta sunt, irrefragabiliter observentur, precipimus ut episcopi^r, decani^s, archidiaconi^t, archipresbiteri, circa eorum^u observantiam curam adhibeant diligentem. Nam pro^v transgressoribus^x subditorum ab ipsis decetero culpa requiretur et pena, nec^y se poterunt^z excusare dicentes «Nos monuimus, nos corripuimus»^{a'}, sed^{b'} si in premissis inveniatur^{c'} negligentia^{d'} vel^{e'} defectus^{f'} ab episcopo puniatur. Ipsius autem episcopi negligentia vel defectus, a metropolitano vel provinciali concilio sic districte puniatur, quod pena^{g'} correctio subsequatur.

^a misterii] ministerii DA | ^b palle GFD; pallae A | ^c et vestimenta ministrorum palle altaris et corporalia *transp.* GF | ^d et] etiam D | ^e crisma] et *add.* C | ^f adhibitis] habitis D | ^g ab] ad F; in A | ^h aliquibus] et *add.* D; aliquid C | ⁱ pro aliquis nefariis] necessariis B | ^j campanula GFD; campana A | ^k lumine GFD | ^l et *om.* FA | ^m ea] quoque *add.* V | ⁿ inmunditiis GF; medicis C | ^o ecclesiarum] animarum C | ^p pro munditiis ecclesiarum et eorum que *om.* D | ^q que *om.* D | ^r episcopi] et *add.* GF | ^s decani] diaconi C | ^t archidiaconi] et *add.* GFDA | ^u eorundem CFA | ^v pro] de GFD | ^x transgressionibus GFCDA | ^y nec] non FD | ^z poterunt se *transp.* GF | ^{a'} corripuimus] nisi subditorum suorum correctionem possint ostendere aut penam eisdem impositam. Horum autem super decani, archidiaconi vel archipresbiteri *add.* GFA | ^{b'} sed *om.* GF; sed si] nisi DA | ^{c'} inveniatur in premissis *transp.* C | ^{d'} negligentiam D | ^{e'} vel] sive A | ^{f'} si in premissis inveniatur negligentia vel defectus] negligentia si in premissis inveniatur sive defectum GF | ^{g'} penam GFA.

X. De monendis parrochianis ad penitentiam

Sacerdotes frequenter moneant populum ad confessionem faciendam, exponentes^a et districte servantes constitutionem concilii generalis, videlicet quod si quis confiteri ad minus semel in anno et comunione recipere neglexerit^b, vivens ab ingressu ecclesie arceatur^c, moriens ecclesiastica careat sepultura.

^a exponentes] eis *add.* GA | ^b neglexerit] et *add.* DA; neglexerint recipere *transp.* A | ^c arceatur] et *add.* GFDA.

XI. De personatu et dignitatibus

Quoniam^a propter hominum malitiam sacre constitutiones steriles sunt^b penitus, et inanes, nisi eas executiones^c diligentia fecerit fructuosas, districte precipimus ut contra illos qui, sine dispensatione domini pape, post generale consilium plura receperunt^d beneficia habentia curam animarum^e, vel unum^f cum ante concilium haberent simile^g, et

contra illos qui sine apostolica dispensatione^h plures dignitates vel personatus post concilium^l receperunt^j, vel unum cum ante^k concilium^l alium personatum vel dignitatem fuissent adepti; necnon et^m contra illos qui inⁿ conferendo primo^o beneficio vel^p personatu vel dignitate, recepto secundo, neglegentes fuerint^q, secundum statuta generale^r concilii procedatur^s. Et quoniam qui taliter adeptus est beneficia quibus cura^t animarum est annexa, seu^u personatus vel dignitates, ipso iure privatus est^v primo,^x non sine culpa sacrilegii, quod suum non est beneficium spirituale^y de facto detinere^z presumpserit^{a'}, si postquam monitus fuerit vel ad ipsum huiusmodi^{b'} constitutionis^{c'} pervenerit, spontaneus eidem non cesserit sine mora, et eandem cessionem non declaraverit, excommunicationis^{d'} vinculo sit^{e'} astrictus.

§ Adicimus quoque ut iuxta statutum generale^r concilii si quis parrochiam habet ecclesiam^{s'}, in ipsa personaliter deserviat in officio quod requirit^h ecclesia, ut eadem sit ipso iure privatus, secundum constitutionem concilii generalis^{l'}, et precipimus quod^{j'} alii conferatur, nisi fuerit prebende^{k'} dignitati annexa, et tunc^{l'} in ea perpetuus vicarius statuatur^{m'}; et qui^{n'} constituti sunt in personatibus vel dignitatibus^{o'}, ascendere per ipsius subtractionem compellantur^p.

^a quia F | ^b sunt steriles *transp.* GF | ^c executionis BGFCD | ^d receperint D | ^e curam animarum habentia *transp.* GF | ^f unum] simile ei *add.* V | ^g simile *om.* A | ^h dispensatione apostolica *transp.* D | ⁱ concilium] generalem *add.* A | ^j receperint D | ^k antea G | ^l habent simile et contra illos qui sine apostolica dispensatione plures dignitates vel personatus post concilium receperunt vel unum cum ante concilium *om.* B | ^m et *om.* GV | ⁿ in *om.* F | ^o primo] prius G; proprio BF | ^p vel *om.* GFA | ^q fuerint] extiterint A | ^r generalis BFD | ^s concilii procedatur] concedatur B | ^t curam B | ^u seu] set B; secundum D | ^v est privatus *transp.* CD | ^x primo] proprio et B; primo] et *add.* CA | ^y spiritu de beneficium *transp.* GFDA | ^z detinere] retinere GFA | ^{a'} presumpit GFDA | ^{b'} modi *om.* BA | ^{c'} constitutionis] et notitia *add.* G; notitia *add.* CFA | ^{d'} excommunicationi D | ^{e'} sint D | ^{f'} generalis GFDA | ^{g'} ecclesiam habet *transp.* D | ^{h'} requirit] ipsa *add.* GFA | ^{l'} generalis concilii *transp.* A | ^{j'} precipimus quod *om.* GF | ^{k'} prebende] vel *add.* GDA | ^{l'} tunc] precipimus quod *add.* GFA | ^{m'} statuatur] et *add.* F | ^{n'} qui] autem *add.* F | ^{o'} dignitatibus] ad ordinem quem ipsa requirit dignitas *add.* BCGFD; ad ordinem quem ipsa requirit dignitas *add.* A | ^{p'} per ipsius subtractionem compellatur ascendere *transp.* B; per ipsius subtractionem ascendere *transp.* CD; per ipsarum subtractionem ascendere A.

XII. De clericis ordinandis

Precipimus ne quis promoveatur in subdiaconatum^a, diaconatum^b vel presbiteratum^c, nisi habeat sufficiens^d ecclesiasticum beneficium^e, vel saltem sufficiens patrimonium, ad cuius quasi^f titulum ordinetur. Et qui aliter^g ordinaverit^h, sufficienter provideat in necessariisⁱ, vel a presentatore ipsius ordinato faciat provideri, donec ei competentem beneficium fuerit assignatum. Constitutiones quoque de indignis nequam^j promovendis ad ordines sive ad beneficia, sub interminatione

dampnationis eterne, precipimus amodo districtius observari per penam super hoc in generali concilio constitutam^k. Adicientes ut^l qui illegitimi^m personatus aut dignitates actenus receperuntⁿ, vel^o recipere^p presumpserint in futurum, dispensatione canonica non^q obtenta, eisdem sit^r ipso iure privati.

^a subdiaconum BGCA | ^b diaconum BGCA | ^c presbiterum BGCA | ^d sufficiens om. GF | ^e beneficium ecclesiasticum *transp.* GFDA | ^f quasi om. D | ^g qui aliter] qualiter B | ^h ordinetur F | ⁱ necessariis] ordinato *add.* A | ^j ne quando B | ^k constituta D | ^l ut] ii *add.* A | ^m illegitimi qui *transp.* GF | ⁿ receperunt vel om. D | ^o vel] aut G; autem F | ^p recipere om. D | ^q non om. D | ^r sint GFDA.

XIII. De illis qui in gradu prohibito contrahunt matrimonium

Districte precipimus per omnes ecclesias, in precipuis^a solempnitatibus, excommunicatos publice denunciari omnes illos qui in gradu prohibito matrimonia contrahere^b presumpserint^c. Illi autem^d qui in gradu prohibito^e, non matrimonia sed contubernia, contraxerunt^f, nisi infra annum^g dispensationem obtinuerint, ex tunc excommunicationis sententie se noverint innodatos; interim autem a carnali copula eisdem^h precipimus abstinere. Qui vero clandestina contraxerintⁱ matrimonia^j, tanquam excommunicati ab omnibus evitentur et^k, donec de legitimatione^l personarum^m ecclesie constiterit, ad invicem separentur.

^a precipio B | ^b contrahere matrimonia *transp.* BC | ^c presumpserit contrahere *transp.* GF | ^d illi autem om. D | ^e in gradu prohibito om. D | ^f contraxerint CA | ^g annum] unum mensem D | ^h eisdem om. F | ⁱ contraxerunt D | ^j matrimonia contraxerint *transp.* B | ^k et om. D | ^l legitimitate GA | ^m personaliter D.

XIV. De terris sarracenorum

Precipimus ut tam iudei quam sarraceni ad solvendum ecclesiis decimas et oblationes debitas pro terris et domibus^a et aliis possessionibus que ad ipsos a christianis quoquomodo^b deveniunt^c, per districtionem ecclesiasticam compellantur.

^a et domibus om. G | ^b quomodo BC; quodcumque GF; quocumque modo D; quomodocumque A | ^c devenerint BGFCA; devenerunt D.

XV. De signis iudeorum

Cum iudei signo notabili a christianis discerni debeant, absurdum est nimis quod^a personis ecclesiasticis in habitu clausas capas^b defe-

rendo se conformare presumunt^c, quo circa districte precipimus ipsos a tali presumptione per distractionem ecclesiasticam coerceri.

^a quod *om.* F | ^b capas clausas *transp.* D | ^c presumant A.

XVI. De prelatiſ ecclesiarum parrochialium

Quoniam quolibet ecclesia parrochialis proprium et^a perpetuum debet habere prelatum, ut oves gregis dominici, non mercenario subiaceant sed^b pastore regantur, districte precipimus ut quolibet ecclesia parrochialis proprium prelatum habeat qui ad curam animarum iure perpetuo^c sit canonicè^d institutus^e, et nullus in duabus ecclesiis parrochialibus obtineat prelaturam. Hanc autem constitutionem non referimus ad illas ecclesias que ita sunt tenues, quod nulla^f earum competentè^g sufficiat^g sustentare proprium sacerdotem, in quo casu precipimus^h ut tot etⁱ non plures habeat^j que sufficere debeant cum moderamine debito^k ad sustentationem prelati^l.

^a et *om.* B | ^b sed] a *add.* A | ^c iure sit perpetuo *transp.* D | ^d canonicè *om.* D | ^e institutus] constitutus F | ^f quod nulla *om.* B | ^g competentè sufficiat] possit G; possint F | ^h precipimus] premitimus FD | ⁱ et *om.* D | ^j habeant B; habeat *om.* GF; habeat] quam *add.* A | ^k cum moderamine debito *om.* B | ^l prelati] habeant *add.* GF.

XVII. De portionibus ecclesie

Quoniam scortum videtur^a ecclesia et quasi pluribus viris exposita in qua plures clerici pro indiviso curam sibi vendicant animarum, et hoc^b non^c sine gravi periculo in partibus Yspanie plurimum inolevit^d, presentis approbatione concilii statuimus ut in illis^e ecclesiis in quibus clerici^f plures sunt, unus principaliter curam habeat animarum, et alii ipsi in divinis serviciis et^g aliis necessariis coadiutores existant, et^h qui curam habueritⁱ, oblationes confessionum suas^j habeat^k, quatenus^l maiora stipendia percipiat^m qui plusⁿ noscitur laborare.

^a videtur ut B | ^b hoc] vitium *add.* GD | ^c non *om.* BC | ^d inoleverat F | ^e illis *om.* D | ^f plures sunt clerici *transp.* G; sunt plures clerici *transp.* FA | ^g et] in *add.* DA | ^h et *om.* D | ⁱ habuerint D | ^j suas *om.* F | ^k habeant A | ^l quatenus] et G | ^m percipiant A | ⁿ plus *om.* D.

XVIII. De laicis ecclesiarum patronis

De ecclesiis quoque in quibus clericos patronus laicus representare contempnit episcopo ad curam animarum, statuimus quod si quis^a clericus sine auctoritate episcopi diocesani^b vel archidiaconi loci, ubi talibus ius habet archidiaconus, in predictis ecclesiis curam exercere animarum, et ipsas^c auctoritate patroni officiare presumat a^d moni-

tionem^e premissa excommunicetur; et si perstiterit^f, a ministerio ecclesiastico et^g ordine deponatur, sicut ex constitutionibus tam Lateranensis^h quamⁱ domini Alexandri noscitur institutum.

^a quis] aliquis C | ^b diocesis G | ^c ipsas] in eas B, ecclesias add. FDA | ^d a] ad F; a om. V | ^e admonitione G | ^f perstiterit D | ^g et om. D | ^h Lateranensi] concilii add. BGFCD A | ⁱ quam] concilii add. C.

XIX. *Ut in ecclesiis partitiones non fiant*

Cum in plerisque locis ecclesiarum priores seu prelati clericis suis communiter viventibus ministrare victualia teneantur, et circa eosdem necnon et laicos parrochiarum suarum in cura animarum debeant intendere diligenter, quidam priores seu prelati, ut liberius evagari valeant, aut sue sufficiant^a avaricie, quidam quoque clerici ut a^b divini cultus assiduitatem^c non compellantur a prioribus, et^d eorum effugiant^e disciplinam, possessiones^f et bona ecclesiarum^g inter se divisione perpetua paciuntur^h. Quare presentis auctoritate concilii duximus statuendum ut nulla de cetero talis partitio fiat, et si qua facta est absque auctoritate et consensu diocesani velⁱ superioris, eam^j decernimus non tenere. Quod si forsitan alicuius ecclesie prior et clerici contra istam^k constitutionem venire presumpserint, per diocesanum loci^l vel eius vicem^m agentemⁿ ipsos ab eisdem ecclesiis precipimus in perpetuum^o amoveri. In illis autem ecclesiis^p quibus facte sunt partitiones huiusmodi de^q assensu diocesani vel superioris illud^r precipimus observandum, ut clerici sub obedientia et correctione sui prioris seu^s prelati consistent, et simul comedant in uno refectorio, sicut antea partitionem facere^t consueverunt, nec ecclesie proventus aliquomodo inter se^u dividant^v, sed magis in una mensa comunicent, ut^x qui divinis officiis interesse neglexerit^y in subtractione sue^z portionis, secundum suam^{a'} negligentiam puniatur a^{b'} priore. Provideat quoque^{e'} prior ne clerici sui vel eorum dispensatores ecclesie bona dissipent, taliter autem expendant quod cessantibus cotidianis^{d'} distributionibus divini non sequatur officii detrimentum, et hoc ita fieri nequaquam permittat. Inhibebimus quoque^{e'} ne prior sine clericis, aut clerici sine priore aliquam de^{f'} possessionibus ecclesie impignerare valeant, nec sine diocesani consensu aliquam possessionem vendere aut quocumque modo^{g'} alienare presumant. Clerici quoque inter se terras aut^{h'} vineas ecclesie non dividant, sed communiter eas possideant, sicut comunibus debent usibus deservire. Adicimus quoque ut^{l'} priores per subtractionem beneficiorum ad ordinem sacerdotalem ascendere, et^{l'} in suis ecclesiis deservire cogantur, hoc adhibito^{k'} moderamine, ut qui ex dispensatione sedis apostolice pluras^{l'} curas retinere noscuntur^{m'}, in eisdem vicissim resideant secundum numerum curarum^{n'} residentia^{o'} tempora dividentes^{p'}. Clerici quoque qui^{q'} in ecclesiis parrochialibus portionarii exi-

stunt ^r, nec portiones cotidianas nec prestimonia de eisdem ecclesiis percipiant, nisi in ipsis ^s curaverint ^t personaliter deservire ^u.

^a sufficient] satisfaciunt CFDA | ^b a] ad FA | ^c assiduitate D | ^d et] ut A | ^e fugiant] diffugiant C | ^f possessiones] etiam *add.* D | ^g ecclesiae A | ^h partiantur A | ^h divisione perpetua paciuntur] condividunt GF | ⁱ vel] aut F | ^j eam] decrevimus vel *add.* C | ^k istam] ipsum D | ^l loci *om.* D | ^m vices FDA | ⁿ agentem] gerentem DA | ^o imperpetuum] imposterum C | ^p ecclesiis] in *add.* D | ^q de *om.* B | ^r illiud] id A; istud D | ^s seu] sed B | ^t facere] ratione B | ^u inter se aliquo *transp.* BG; aliquo modo dividant *transp.* FD; inter se *om.* D | ^v dividat B | ^x ut] et GF | ^y neglexerint FA | ^z in subtractione que] subtractione eorum A | ^{aa} suam *om.* F | ^{bb} puniantur A | ^{c'} quoque] quos B | ^{d'} cotidianas B; quotidianis V; | ^{e'} quoque *om.* B | ^{f'} aliqua D | ^{g'} quomodocumque A | ^{h'} aut] et DA | ^{i'} ut] ne D | ^{j'} et] etiam D | ^{k'} addito GFD | ^{l'} plures BGFC | ^{m'} noscuntur *om.* D | ^{n'} curarum] causarum F | ^{o'} residentie GFA | ^{p'} dividendo V | ^{q'} qui *om.* B | ^{r'} excitant C | ^{s'} ipsis] ecclesiis *add.* A | ^{t'} curaverit BD | ^{u'} deservire] residere D.

XX. De consecrationibus et benedictionibus

Sicut in generali statutum est ^a concilio, precipimus ne pro ^b consecratione ^c episcoporum, benedictionibus abbatum, vel eorum installationibus ^d, sive pro ordinibus ^e clericorum quisquam ^f, quocumque ^g pretextu sive ^h scripture vel rei alterius, aliquid exigere vel extorquere presumat. Clerici quoque pro exequiis triennialibus vel annualibus ⁱ mortuorum ^j, benedictionibus nubentium et similibus, pecuniam non ^k exigant vel extorqueant, nec dilationes aut impedimenta fraudulenter opponant, set sicut statutum est in concilio ^l libere conferant ecclesiastica sacramenta; alioquin ab officio suspendantur. Laici quoque per episcopum loci compellantur obtentam ^m in talibus piam et laudabilem consuetudinem observare.

^a est *om.* | ^b ne pro] ut per D | ^c ne pro consecratione] ut in consecrationibus C | ^d stillationibus B | ^e ordinationibus BCDF | ^f quisque CD | ^g quocumque *om.* B | ^h sive] sue D | ⁱ annalibus GF | ^j mortuorum] et *add.* C | ^k ne B | ^l concilio] generali *add.* CD | ^m obtentam *om.* C.

XXI. Ut nichil pro habendo ordine detur vel recipiatur

Nullus episcopus ^a, archidiaconus, vel archipresbiter, vel quecumque ^b persona ^c clericum ad ordinem representet ^d, seu ^e per se vel per alium ab ordinandis ^f exigit vel recipiat cautionem, vel quamcumque ^g promissionem ^h quod ab ordinatore vel representante non petat ⁱ sibi in ^j ecclesiastico beneficio provideri.

^a episcopus] vel *add.* A | ^b quecumque] qui tenet B | ^c persona] personatu constitutum GF | ^d representent B; representans GFD | ^e seu *om.* GFD; seu] ut A | ^f ordinandis] aliquid *add.* F | ^g quamcumque] aliam *add.* A | ^h promissione D | ⁱ petat] ordinatus et representatus *add.* V; petant D | ^j in] de A.

XXII. *Ut alienationes de bonis ecclesie non fiant sine consensu episcopi*

Quoniam monasteria multiplici correctione et reformatione indigent, precipimus, secundum^a formam generalis concilii, ut tam monachorum quam canonicorum regularium generalia capitula fiant, ipsius constitutione^b tenore^c in omnibus observato^d, qui^e talis est*:

Adicientes presentis auctoritate concilii ne^f viri religiosi, sine consensu sui diocesani episcopi, possessiones monasteriorum^g vendant vel incartent^h siveⁱ concedant ad vitam hominis, aut permutent^j, aut infeedent, aut quocumque modo alienent. Quod qui facere presumpserit ad aministratione^k qua fungitur^l per suum episcopum amoveatur^m in perpetuum; et qui sic obtinentⁿ careant sic^o obtentis.

^a secundum] iuxta A | ^b constitutionis BGFC | ^c tenere B; tenorem C; in omnibus tenore *transp.* GF | ^d servato BGF | ^e qui] que D | ^f ne] ut GFD | ^g monasteriorum] monachorum D; monasteriorum] non *add.* GF | ^h incartent G | ⁱ sive] seu A | ^j permutant G | ^k ministracione B; administracione G | ^l funguntur A | ^m amoveatur CA | ⁿ obtineant B; obtinuerint GFD | ^o sic] ab B.

XXIII. *De eodem super cathedralibus et conventualibus ecclesiis*

In ecclesiis cathedralibus et regularibus districtius inhibemus ne aliquis personatum vel dignitatem suam, sicut de iure non potest, ita nec de^a facto pro aliqua summa peccunie presumat^b aliquatenus obligare; decernentes ipsam obligationem non tenere. Hanc^c penam transgressoribus infingentes, ut quicumque contra hanc constitutionem venire presumpserit, ipso facto ab omni officio et beneficio, donec ab^d Apostolica Sede^e impetraverit, sit suspensus.

^a de *om.* GF | ^b presumat peccunie *transp.* D | ^c hanc] etiam *add.* GF | ^d ab *om.* B | ^e Sede] veniam *add.* D.

XXIV. *De superfluitatibus virorum religiosorum*

Quoniam viri religiosi^a ad secularia que dimiserunt converti non debent, districte^b prohibemus ne in sellis, frenis^c, pectoralibus, aut calcaribus secularia defferant ornamenta. Sed frenis et^d pectoralibus et^e calcaribus utantur simplicibus, non habentibus ornamenta^f in corio, et^g sellas aut^h albas aut nigras habeant, vel simplices et absque colore.

^a religiosi] sive monachi *add.* A | ^b districtius A | ^c freno B; etiam *add.* D | ^d et *om.* F | ^e et *om.* F; et] aut A | ^f ornamentum D | ^g et *om.* GFDA | ^h aut] autem A.

* Ací hi caldría transcriure el decret 12, *In singulis regnis*, del concili IV de Latran, que ometen tots els manuscrits per prou conegut.

XXV. *De vestimentis personarum religiosarum*

Vestimenta non habeant scissa ante^a vel retro, et^b cuniculorum pellibus non utantur, et de una^c vestiario vestes, non denarios, secundum ordinem accipiant; feria III^a^d carnes non comedant, nisi festivitas sollempnis occurrerit^e.

^a antea G | ^b et om. G | ^c uno A; una] comuni D | ^d quarta die mercurii D; quarta] die mercurii add. C | ^e occurrerat F.

XXVI. *Ut proprium non habeant religiosi viri*

Cum omnino sit illicitum regularibus seu religiosis habere proprium, districtius inhibemus ne quis religiosus quicquam proprium retineat^a, nec ecclesiam, nec hereditatem, nec prestimonium^b habeant^c, nec sub annuo censu vel quolibet^d attemptionis^e, vel^f pignorationis^g genere ad tempus^h velⁱ in perpetuum prioratus vel ecclesias, domos, terram^j aut vineas, seu^k quascumque possessiones ab ecclesia sua vel aliunde^l percipiat^m vel iam receptasⁿ detinere^o presumat. Regulares quoque qui personatus habent in ecclesiis cathedralibus, sic inde^p amministrent^q officiis, quod votum religionis et ordinis statuta non^r negligent observare. Et si forte in civitatibus vel^s necessitatibus^t officii sui domos habeant, in eis nequaquam relicto conventu comedant aut cubent^u de nocte, sed expletis aministrationibus seu^v necessitatibus^x ad supernam^y societatem et ordinis observantiam revertantur.

^a retineat om. C | ^b patrimonium CG | ^c habeat B | ^d vel quolibet] quomodolibet A | ^e arrendationibus CG; arrendationis FDA | ^f vel] seu F | ^g pignoris A | ^h tempus] ipsis B; tempus G | ⁱ vel] ad add. F | ^j terra B; terras GFA | ^k seu] set B | ^l aliunde] de cetero add. DA | ^m percipiat] recipiat GFDA | ⁿ receptas] de cetero add. F | ^o detinere] retinere G | ^p inde] in suis F | ^q aministrent B | ^r non om. G | ^s vel] pro GF; vel] villis add. A | ^t vel necessitatibus om. C | ^u cubant B | ^v seu] secundum B | ^x necessitatibus] officii add. CA | ^y supernam] fraternam BGFA.

XXVII. *De clericis raptoribus*

Cum iustitia secularis, flagrante maleficio, in^a furto, rapina, vel homicidio, vel raptu mulierum, vel cundendo^b falsam monetam, clericum comprehenderit^c, ne^d ut vindictam in ipsum exerceat, sed ut^e eundem reddat ecclesiastico iudici, nisi manifeste excesserit^f, et eum ita captum reddiderit^g ecclesiastico iudici nisi manifeste excesserit^h contractando captum enormiter, nullam exⁱ hoc penam incurrat, et qui sic fuerit deprehensus, canonicè puniatur. Maleficio autem non flagrante, si iustitia

secularis^j clericum ceperit absque mandato ecclesiastici iudicis, reus habeatur.

^a in] forte *add.* C | ^b cudendo D | ^c comprehendet C; comprehendit D | ^d ne] non FA | ^e ut *om.* BFD | ^f nisi manifeste excesserit *om.* BCGE | ^g redderit B | ^h et eum ita captum *ab usq.* manifeste excesserit *om.* CD | ⁱ ex] in V | ^j secularis] minister *add.* A.

XXVIII. De degradationibus clericorum

Ne clerici in opprobium et hodium ecclesie ea crimina^a impune committant pro quibus laici penam incurrerent capitalem, precipimus ut^b clericus qui in furto vel crimine falsi, rapina, homicidio, raptu mulierum, incundendo falsam monetam^c, vel in^d aliis criminibus que penam capitalem merentur, publice fuerint^e deprehensus, a suis ordinibus^f degradetur; si subdiachonus et infra ab uno episcopo, si diachonus a tribus episcopis, si sacerdos in concilio provinciali vel antea^g habito numero canonico episcoporum, quatenus qui^h ecclesiastica libertateⁱ tam flagitiose abutitur clericali privilegio sit privatus.

^a crimine B | ^b ut] quod D | ^c incundendo falsam monetam] incendio, falsa moneta A | ^d in *om.* D | ^e fuerit BGD | ^f ordinibus] perpetuo *add.* A | ^g ante CA | ^h qui] in *add.* C | ⁱ libertatem D.

XXIX. De clericis irregularibus

Quoniam^a personis^b ecclesiasticis propter servitia divini cultus assignata sunt beneficia, et propter multorum irregularitates multe ecclesie divinatorum officiorum patiuntur detrimentum^c, statuimus ut qui propter irregularitatem quam^d culpa sua incurrerunt^e, in ecclesiis propriis sua non possunt explere^f divina^g officia, a perceptione beneficiorum suorum^h priventurⁱ, quamdiu tali impedimento durante^j suis^k ecclesiis non poterunt deservire, nisi super hoc cum ipsis a Sede Apostolica non^l fuerit dispensatum.

^a quoniam] in *add.* D | ^b ecclesiasticis personis *transp.* A | ^c detrimentum patiuntur *transp.* GFD | ^d quam] sine *add.* D; non sine *add.* A | ^e incurrit GF; incurrunt C | ^f non possunt *om.* F; explere non possunt *transp.* GDA | ^g divina *om.* GD | ^h suorum beneficiorum *transp.* C | ⁱ privetur B | ^j durante *om.* GF; duranti D | ^k suis *om.* D | ^l non *om.* DA.

XXX. Ut ecclesiis vacantibus per episcopum provideatur

Districte precipimus quatenus in omnibus ecclesiis parrochialibus in quibus infra terminum a iure prefixum ab illi^a ad que^b pertinet^c diocesano non fuerit clericus presentatus ad curam animarum, ipse dioce-

sanus in eadem ecclesia clericum perpetuum instituat^d, ne^e ipsam parochiam^f ulterius^g viduam permanere^h permittat.

^a illis BGFCD A | ^b quos BGFCD A | ^c pertinent D | ^d statuat G | ^e nec] ulterius *add.* A | ^f parrochiano] parrochiam GFA | ^g ulterius *om.* A | ^h permanere] remanere GF.

XXXI. *De transformationes habitus canonicorum secularium et clericorum conventualium ecclesiarum*

Cum canonicos et alios clericos conventualium ecclesiarum servitiis deputatos omnino non deceat^a, quod^b alii^c divinis inservientibus officii^d, alii^e per ipsas^f ecclesias vel claustrum^g processione^h temporeⁱ, deambulant^j in habitu seculari^k, ne id fiat decetero districtius inhibemus, statuentes penam transgressoribus ut per tres dies canonica portione priventur.

^a decet D | ^b quod *om.* GF | ^c aliis FDA | ^d officii] ecclesiis F | ^e alii *om.* F; alii] ipsi A | ^f ipsas *om.* A | ^g claustra A | ^h processiones D | ⁱ tempore *om.* D | ^j deambulare GF; deambulant D | ^k secularis B.

XXXII. *De pactis non faciendis et super quibus et cum quibus*

Districtius inhibemus ne aliqui regulares seu religiosi vel clerici seculares in preiudicium^a parrochialium^b ecclesiarum aliquod pactum faciant, ita^c quod alieni parrochiani ipsis solvant decimas vel apud ipsos eligant sepulturam^d; statuentes ut^e quicquid^f occasione^g huius pacti^h perceperint ecclesie parrochiali restituere compellantur.

^a preiudicium *om.* D. | ^b parrochiam G | ^c ita *om.* GF | ^d sepulturas A | ^e ut] quod A | ^f quicquid] quicumque B; quicquid] huiusmodi *add.* D | ^g occasione] ratione A | ^h huius pacti *om.* D.

XXXIII. *Ne prebenda ad tempus alicui concedatur*

Cum archipresbiteratus spirituales iurisdictionem habeat^a, districte^b prohibemus ne archipresbiteratus sub aliqua pensione ad terminum aliqui^c concedantur^d.

^a habeant D | ^b districtus F | ^c alicui ad terminum *transp.* GF | ^d concedatur GFC.

XXXIV. *De illi qui fugiunt ad ecclesiam causa timoris*

In figuram ecclesiastice libertatis, Dominus in Veteri Testamento civitates refugii dinoscitur^a ordinasse, et quoniam ecclesiarum immuni-

tatem^b quidam, abusu^c temerario, infringere non verentur, confugientes ad ecclesias compedibus aut^d vinculis in ipsis ecclesiis astringentes per subtractionem victualium^e ad exeundum compellendos^f, seu^g per mauros aut^h excommunicatos christianos ab ecclesiis extrahentes, presentis auctoritate concilii duximus statuendum ut omnes qui talia commiserint excommunicationiⁱ denuntientur usque ad satisfactionem condignam. Qui vero per mauros ab^j ecclesia^k christianos^l extraxerint^m et condigne satisfaciant et sacrilegii penam exsolvant; et mauros illos per quos ecclesieⁿ Dei predictum dederunt^o dedecus et^p iniuriam intulerunt^q, ecclesie violatae servituti subiciant^r vel ipsi reddant valorem, vel^s pretium eorundem, si absolutionis beneficium voluerint obtinere.

^a dinoscitur] noscitur C; dignoscitur V | ^b immunitatem ecclesiarum D | ^c ausu BCGFDA | ^d aut] seu B; ac GF | ^e victualibus] victus illos A | ^f compellentes BCGDA | ^g seu GD | ^h aut] per *add.* GFA; excommunicatos christianos ab ecclesiis *ab usq.* vero per mauros *ab om.* G | ⁱ excommunicati denuntientur A | ^j ab] aut D | ^k ecclesia] ad excommunicatos B | ^l christianos *om.* GF | ^m abstraxerint A | ⁿ ecclesia D | ^o dederint CA; dederunt *om.* GFD | ^p et *om.* D | ^q intulerint CDA | ^r subiaceant D | ^s valorem vel] ecclesie A.

XXXV. *De illis qui armas defferunt sarracenis*

Constitutionem domini Alexandri^a ad memoriam reducentes, et causam necessariam habentes eidem adiciendo^b constituto^c, precipimus ut singulis diebus dominicis sacerdotes excommunicatos denuntient^d omnes illos qui mittent^e aut^f deferunt^g, aut deducunt^h, aut venduntⁱ, per se vel per^j alios, mauris vel aliis ex parte maurorum, arma, ferrum, lignamina, navium instrumenta, panem^k, equos, bestias, vel animalia ad comedendum, vel ad terras colendum, vel^l equitandum; et hanc sententiam sacerdotes districtius observent usque ad satisfactionem condignam. Omnes quoque christianis, tam mulieres^m quam alii qui se ad mauros transtulerint ad faciendumⁿ guerram christianis^o, excommunicati denuntientur, nec sine auctoritate Sedis Apostolice^p absolvantur.

^a Alexandri] et Innocentii tertii *add.* A | ^b adiscere CD | ^c constitutioni F; constitutioni adiciendo *transp.* A | ^d denuntient excommunicatos *transp.* GFD | ^e mittunt A | ^f aut *om.* A | ^g deferunt A | ^h deducunt A | ⁱ vendunt A | ^j per *om.* A | ^k panem] vinum *add.* A | ^l vel] ad *add.* DA | ^m mulieres] milites BCGFDA | ⁿ faciendam B | ^o christianos B | ^p apostolice] aliquatenus *add.* DA.

XXXVI. *De illis qui vendunt christianos sarracenis*

Statuimus ut quicumque de cetero^a christianum vel christianam venderit sarracenis, ipso facto sit excommunicatus, nec possit absolutionis beneficium^b obtineri^c sine auctoritate Apostolice Sedis^d.

^a de cetero ut quicumque *transp.* A | ^b beneficium absolutionis *transp.* F | ^c obtinere D | ^d Sedis Apostolice *transp.* FA.

XXXVII. *Ut monachi curam animarum non habeant*

Inhibemus districtius ne quis monachus in ecclesia seculari curam animarum exercere presumat. Hoc ipsum pari districtione canonicis regularibus inhibemus, nisi ex indulgentia Sedis Apostolice demonstrare valeant hoc sibi fuisse concessum.

^a demonstrare FA.

Edit. C. Tarraconen.

Factisque et publicatis constitutionibus praedictis in concilio Ilerdensi, de consilio archiepiscopi Tarraconensis et suffraganeorum eiusdem, dominus legatus executionem earum commisit S. archiepiscopo Tarraconensi, in hunc modum:

Litterae eiusdem legati ad Sparagum Archiepiscopum Tarraconensem.

Venerabili in Christo patri S[parago] Dei gratia Tarraconensi archiepiscopo I[oannes] eiusdem permissione Sabinensis episcopus, Apostolicae Sedis legatus. Salutem in Domino. Parum est in civitate ius esse, nisi qui illud tueatur existat; nec prodesset iura insurgere contra malos, si deesset iurium executor. Quia ergo complures in vestra provincia, divino timore et ecclesiastica disciplina a se penitus abdicatis, contra constitutiones a nobis salubriter promulgatas in concilio Ilerdensi, fraudulentis occasionibus super obtinendis pluribus beneficiis curam animarum habentibus; et alii etiam fraudes quamplurimas excogitando venire praesumunt, volentes per sollicitudinem a vobis ecclesiasticae provisionis susceptam, huiusmodi fraudibus obviari, ac praedictas constitutiones nostras providae executioni mandari; vobis, qua fungimur auctoritate, mandamus in virtute obedientiae, et sub poena suspensionis, praecipiente firmiter et districte, quatenus constitutiones per vos ipsos humiliter observantes, easdem in omnibus et per omnia, qua convenit districtione, ab aliis faciatis inviolabiliter observari, nulli in hac parte aliquatenus deferendo; ut zelum Domini vos demonstratis habere, nec homini defferre videamini contra Deum. Alioquin si in praemissis notabiliter exequendis extiteritis, quod non credimus, negligentes, poenam suspensionis expressam superius merito poteritis formidare. Speramus autem in Domino, quod super observantia constitutionum taliter vestrae circumspectionis providentia se habebit, quod non de negligentia reprehendi, sed potius de diligentia merito debetitis commendari. Datum Tutel. kalendas maii [Anno Domini MCCXXIX].

II. CONCILI DE TARRAGONA DE L'ANY 1230

És el primer de la sèrie de concilis provincials de la Tarraconense, segons les directrius marcades en el concili presidit a Lleida l'any anterior del cardenal bisbe de Sabina.

En la primera de les constitucions d'aquell concili provincial, es manava que, cada any, en la dominica que es cantava *Iubilate* [*Deu omnis terra*], o sia el tercer diumenge després de Pasqua, fossin celebrats concilis provincials en la Tarraconense.

Les constitucions d'aquest concili de l'any 1230 foren publicades el dia de les calendes, o sia el primer de maig; era el tercer dia del concili, car aquell any la dominica *Iubilate* havia caigut el 28 d'abril i, com anirem veient, era cosa normal que els concilis duressin quan menys dos o tres jornades¹.

¹ El còdex 8 dels de la relació del capítol I, o sia el titulat *Constit. Tarraconen.* de l'Arxiu Capitular de Barcelona, als folis 222-223, a manera de consuetat, explica com eren celebrats al segle XIV els concilis provincials de Tarragona: «Qualiter debeat celebrare concilium Terrachone: In prima die concilii, cantata missa Sancti Spiritus et meridie, sit dompnus archiepiscopus in omni ornatu misse, palio decoratus; episcopi autem sint induti cum capis et stolis et mitris; ita quod archiepiscopus stat in medio eorum, diaconus vero decantet Evangelium «Sint lumbi vestri percincti», vel «Vos estis sal Terre», vel «Ego sum pastor bonus»; decantato evangelio, incipiat dompnus archiepiscopus ymnus «Veni Sancte Spiritus»; postea dicat «Oremus: Deus qui cordia fidelium» et «Actiones nostras», sub una conclusione. Postea dicatur sermo, deinde perlegantur constitutiones, postea dicant et constituent que viderint faciendam in secunda die cantata missa de Beata Maria. Et in tertia die de «Requiem», et dicto, meridiem stat dompnus archiepiscopus cum episcopis, sicuti in prima die, et diaconus decantet Evangelium; postmodum dompnus archiepiscopus versiculum de «Alleluia», ymnus «Sancte Spiritus»; postea fiat sermo; deinde perlegantur constitutiones noviter facte. Sed in ultima die concilii, cantata missa de «Requiem» et dicto Evangelio, factoque sermone, et perlectis constitutionibus, incipiat dompnus archiepiscopus alta voce cantando «Te Deum laudamus»; deinde perficiatur alternatim a choro; quo finito, dicat archiepiscopus hanc orationem, et respondeatur a choro, in qualibet pausa, «Amen»; que oratio dicatur alta voce ad modum lectionis: «Oratio: Christus Dei Filius qui est unicus et finis complementum, nobis tribuat karitatem». R/: «Amen». «Et qui nos ad explecionem huius fecit venire concilii, absolutos efficiat ab omni contagione peccati». R/: «Amen». «Quod ipse prestare dignemur qui in Trinitate perfecta vivit et regnat Deus per omnia secula seculorum». R/: «Amen». Postea usitetur et absolvantur sollempniter et procesionaliter, cum omnis sollempnis ornamentis, totum cimiterium, sicut in sollempnitate die mortuorum, omnibus campanis, tam de choro quam de campanile pulsantibus. Aquesta nota, treta d'una consuetat del segle XIV, fou incorporada al manuscrit barceloní en lletra del segle XV; per bé que no ens dóna la seguretat que els concilis provincials del segle XIII es

El seu contingut ens ha pervingut per mitjà del còdex de Tortosa (D) i per la còpia que Villanueva havia tret del còdex, perdut poc després, del convent de Sant Agustí de Barcelona (V). Figuren en el còdex tortosí les constitucions que donarem a continuació en ordre I, II i III; en la còpia de Villanueva les d'ordre I, II, IV, V, VI i VII, de manera que les d'un còdex complementen les de l'altre i el seu contingut serà probablement íntegre. D'altra banda, el còdex Colbertí de la Biblioteca Nacional de París no aporta cap més constitució d'aquest concili.

La identificació de la sèrie de constitucions no presenta cap dificultat. El proemi, tret de recull d'Antonio Agustín, fa esment de l'*incipit* de la primera constitució *Cum diverse* i de la part dispositiva de la segona que, després d'uns mots introductoris, comença amb les paraules *Quoniam nonnulli*. Al segon paràgraf de la constitució I, el còdex de Tortosa hi avantposa una rúbrica.

La compilació formada per Joan d'Aragó, patriarca d'Alexandria i administrador de l'arquebisbat de Tarragona l'any 1330, de les constitucions del present concili de l'any 1230 només en recull la tercera *Item cum aliqui querentes*, que passà a ser la II d'aquella compilació. Per això, Pere de Marca² es dol de que «*pauca admodum statuta ad nos pervenerunt*», car només coneixia el que s'havia compilat i seria molt probable que prenguéssim com a norma la única constitució d'Espàrec de Barca existent a les tres primeres edicions del dret conciliar de la nostra província.

La data de 1 de maig de 1230 corresponent a aquest concili és unànim tan pel que fa als manuscrits que deixem esmentats, com en les edicions de les constitucions dels concilis provincials de Tarragona i en els diversos còdexs que contenen la compilació de 1330³; tan sols un d'aquests darrers⁴, amb error notori, situa aquest concili a 1 de març de 1301.

celebressin amb el mateix ritual, ens dona una idea clara de què tal com es dedueix dels altres documents, aquests duraven al menys tres dies; en alguns casos, com veurem més endavant, concilis de més duració i fins i tot algun que, començat en una localitat, finia en una altra.

² *Marca Hispanica*, p. 526.

³ Cf. la relació dels dinou còdexs de la compilació de l'any 1330, en la segona part d'aquest treball.

⁴ El manuscrit Z-I-3 de la Biblioteca d'El Escorial, que és l'únic que mostra aquesta discrepància.

BIBLIOGRAFIA: A més de *Marca Hispanica*, citada a la nota 2; J. SÁENZ DE AGUIRRE, *Collectio maxima conciliorum Hispaniae*, 495; MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, XXIII, 214; HEFELE, *Histoire des conciles*, V, 1505; J. TEJADA Y RAMIRO, *Co-lección de Cánones de la Iglesia de España, etc.*, III, 348, i VI, 25.

Ex Cod. Barchinon. apud Agustianan. (P.-V-157) I.

In hoc codice ante constitutionum textum et statim post litteram precedentem domini Sabinensis, sequens nota invenitur:

«Tandem venerabilis pater S[paragus] bonae memoriae Terraconensis archiepiscopus apud Terrachonam concilium congregavit in anno M.CC.XXX, kalendis madii, cui interfuit G. Vicensis, P. Dertusensis, G. Oscensis, et Bern. Barchinonensis episcopi, et procuratores aliorum episcoporum Terrachonensis provintiae; et constitutiones fecerunt ut inferius continetur».

Ed. C. P. Tarraconen.

Pateat universis quod nos Sparagus miseratione divina Tarraconensis archiepiscopus, de mandato et auctoritate reverendi patris et domini Ioannis Dei gratia Sabinensis episcopi, quondam Apostolicae Sedis legati, in Tarraconensi ecclesia generale concilium celebrantes, anno Dominicae Incarnationis MCCXXX kalendis maii, intervenientibus venerabilibus fratribus G. Vicensi, P. Dertusensi, G. Oscensi, B. Barcinonensi episcopis ac procuratoribus aliorum episcoporum Tarraconensis proviciae etc. statuta huiusmodi facimus in hunc modum: *Cum diversae* etc. *Quoniam nonnulli*, et infra.

Ex. Cod. Dertusen. (fol. 13).

I. *Anno Domini .M^o.CC^o.XXX°. fecit Sparagus sequentes constitutiones kalendas madii in Tarrachonensi consilio.*
Et primo contra concubinarios

(C)um diverse constitutiones sunt edite contra clericos qui noscuntur incontinentie vitio laborare et debitum ut deceret non sint sortite effectum, volentes^a huiusmodi vitio obviare^b, sacro aprobante concilio statuimus quod episcopi, pro^c se, vel^d archidiaconos suos, vel decanos, semel in anno annis singulis sue diocesis officium visitationis impendant, contra concubinarios inquisitiones^e facientes^f specialiter; et qui inventi fuerint illo vitio cum concubinis publice laborare, et suspensi denuntientur et omni ecclesiastico beneficio perpetuo spolientur. Et si beneficiati non fuerunt, nunquam ad ecclesiastica beneficia assum-

mantur, nec ^g episcopi ipsos ^h presumant ⁱ ad ordines promovere ^j, quatenus iuxta immunditiae calitatem ^k canonica districtio culpam feriat delinquentis.

Eadem inquisitio fiat contra clericos non residentes in ecclesiis suis.

(E)adem inquisitio fiat contra clericos non residentes in ecclesiis, et cum tales non residentes, sint per constitutionem domini Cardinalis suis ecclesiis spoliati, si quos ^a episcopi non residentes invenerint ipsos curent ab ipsis ecclesiis perpetuo ^b amovere.

^a volentes] nolentes eos V | ^b obviare] laborare V | ^c pro] per V | ^d vel] per *add.* V | ^e inquisitionem V | ^f facientes] specialiter *add.* V | ^g nec] ipsi *add.* V | ^h ipsos *om.* V | ⁱ presumant] eos *add.* V | ^j promoveri V | ^k qualitatem V.

II. *Contra conspiratores et colligationes illicitas facientes*

(P)ateat universis quod nos Sparagus miseratione divina Tarrachonensis Archiepiscopus, de mandato et auctoritate reverendi patris et domini I. Dei gratia Sabinensis episcopi quondam Apostolice Sedis legati in Tarrachonensis ecclesia generale ^a concilium celebrantes statutum huiusmodi facimus in hunc modum: Quoniam nonnulli in ecclesiis katedralibus et aliis conventicula illicita presumunt contrahere contra iura, sacramentis et pactionibus se adinvicem colligentes, ut ratione maioris numeri in ecclesia beneficium valeat obtinere et conspirationes contrarias equitati tam contra socios quam contra maiorem suum temere facientes, propter quod Dei ecclesie gravis imminet detrimentum, sacro aprobante concilio statuimus utentes regimine officii pastoralis ut morbo huius utiliter succurramur. Quod quicumque talia fecit usque ad quindecim dies ex qua notitia constitutionis ad eum pervenerit vinculum colligationis dissolvat, alioquin si in malitia sua perseverare presumpserit ipso facto suspensionis sententiam se noverit incurrisse.

^a quos] etiam *add.* V | ^b perpetuo *om.* V.

III. *Contra illos qui alligant sibi socios in beneficiis obtinendis*

(I)tem cum aliqui querentes que sua sunt non que Ihesu Christi, cum beneficia ecclesiastica in ecclesia Dei vaccent socios sibi atrahunt et pactionibus illicitis eos sibi alligant ut propter maiorem numerum pre-
vinitatis obtinere valeant, quod intendunt ad offensam Dei et scandalum populi christiani, ut proprie ambitioni dampnabiliter satisfiat; ideoque statuimus generali ^a concilio aprobante quod quicumque decetero talia presumpserint attemptare omni beneficio careant sic obtento, ita quod nunquam in eadem ecclesia beneficia valeant adipisci.

^a generale V.

Ex. Cod. Barchinon. apud Agustinian. (P-V-157-I).

IV. *Quod clerici compellantur ad ordines promoveri*

Statuimus quoque ut super ordinandis clericis inquisitio semel fiat in anno, annis singulis. Et qui promovendi fuerint, per subtractionem beneficiorum ad ordines ascendere compellantur, quos requirit officium vel dignitas in quibus fuerint constituti. Hoc idem in clericis curam animarum habentibus observetur prout in constitutione domini cardinalis dinoscitur contineri.

V. *Haeretici et eorum fautores denuntientur excommunicati*

Statuimus siquidem sacro concilio aprobante quod haeretici, fautores, et receptores eorum denuntientur excommunicati in omnibus ecclesiis parrochialibus singulis diebus dominicis et festivis. Et in Urgellensi diocesi is praecipue praecipimus observari, cum ipsa dioecesis infecta videatur haeretica foeditate.

VI. *Contra clericos et laycos sustinentes excommunicationem per unum annum. Et contra qui contempnunt litteras episcopi recipere.*

Quoniam in pluribus partibus censura ecclesiastica enervatur et ecclesiasticae disciplinae severitas contempnitur a quibusdam, statuimus praesentis approbatione concilii quod si quis clericus proprio exigente delicto fuerit ab episcopo vel metropolitano suo excommunicationis sententia innodatus, et per annum in ipsius laqueo dampnabiliter presumpserit ex certa scientia permanere inelegibilis perpetuo fiat, ita quod numquam aliquam dignitatem valeat adipisci. Si vero laycus fuerit, quamdiu perstiterit in excommunicatione nequaquam ad actus legitime admittatur. Et si curia ipsum vellet admittere, ipsum non admittere per censuram ecclesiasticam ab episcopo arceatur. Nichilominus statuentes quod si quis clericus litteras sui episcopi aut metropolitani malitiose recipere contempserit ex ipsius culpa contemptus ab officio suspensus se noverit ipso iure. In hoc autem iuri nolumus episcoporum in aliquo derogari.

VII. *De reddenda ratione bis in anno de bonis ecclesiarum regularium*

Statuimus quoque quod omnes qui in ecclesiis regularium nostrae provintiae administrationis exercent officium sive ratione dignitatis, sive alio nomine, de receptis et expensis administrationis suae bis in anno rationem reddant in capitulo presente episcopo et conventu, [ut]

fidelitas eorum qui bene administraverint merito commendetur, et omnis tollatur suspicio et malae dispositionis occasio praevidetur. Et si quid superfuerit de proventibus dignitatis sive administrationis de consensu et voluntate episcopi et capituli in bonos usus et necessarios expendatur.

III. CONCILI DE TARRAGONA DE L'ANY 1239 (Primer dels de Pere d'Albalat)

El 3 de març del 1234 morí l'arquebisbe Espàreg de Barca ¹. Tenim duptes sobre si després del concili de 1230, n'hagués deixat de celebrar els tres anys posteriors, car era molt recent el manament de tenir-los anyalment en la tercera dominica després de Pàsqua. Però no ens n'ha pervingut cap rastre documental i fóra possible que, sense establir nova legislació conciliar, s'anessin reunint els sínodes provincials limitant-se a refermar la vigència de les normes del IV concili de Latran i les del concili de Lleida, o bé les establertes en el concili de 1230. L'acció contra l'heretgia que caracteriza aquesta etapa de la nostra història eclesiàstica, podia haver donat lloc a la celebració d'algun concili; no oblidem l'encàrrec que dimanava de la butlla de Gregori IX de 26 de maig de 1232, *Declinante iam mundi*, per a la repressió de l'heretgia a la província Tarraconense. Altrament es podien haver presentat qüestions a resoldre o problemes que, com a circumstancials, hom no s'hagués preocupat d'inserir-los als reculls començats a fer pocs anys després, partint del criteri de conservar només allò que podia ser d'alguna utilitat.

El nomenament del nou metropolità no va esdevenir massa fàcil. Malgrat que el capítol de Tarragona, sense pèrdua de temps, hagués elegit com a successor d'Espàreg a Berenguer de Palou, aleshores bisbe de Barcelona, el papa Gregori IX anul·là l'elecció. Tot seguit el capítol de Tarragona, d'acord amb els bisbes sufraganis, elegiren el cardenal diaca Egidi o Gil, del títol de Sant Cosme i Sant Damià ²; aquella elecció tampoc fou acceptada per la

¹ VILLANUEVA, *Viage literario por las Iglesias de España*, XIX, pp. 179-180.

² Aquest cardenal és el mateix que lluirà en nom del papa Innocent IV el breu de 1 de juny de 1251 autoritzant la commutació de penes als clergues concubinaris, del que més endavant tornarem a fer esment.

Santa Seu, car, segons sembla, el papa Gregori volia per arquebisbe de Tarragona a fra Ramon de Penyafort, de l'ordre de predicadors³. Fra Ramon de Penyafort no acceptà aquella càrrega i, aleshores, el papa nomenà Guillem de Montgrí, canonge sagristà de la seu de Girona. Guillem de Montgrí rebutjava el càrrec de metropolità, malgrat que el capítol de Tarragona no tan sols acceptava l'electe, sinó que àdhuc l'apressava a què es fes consagrar. Però Guillem de Montgrí no volia ser arquebiste i el 1235 va prendre part en les conquestes d'Eivissa i Formentera⁴, acudint després a la cort papal per tal d'obtenir l'acceptació de la seva renúncia. El 1236 el papa l'obligà a seguir com arquebisbe electe de Tarragona i li confià, entretant, l'administració de l'Arxidiòcesi, de la que Montgrí només en va fer ús a títol de *procurador*. És probable que Guillem de Montgrí hagués celebrat en tal qualitat un concili a Lleida cap al 1237, precisament per a la repressió de l'heretgia⁵.

Per fi, acceptada la renúncia del sagristà de Girona, el 1238 fou elegit arquebisbe el mestre Pere d'Albalat, que fins aleshores era bisbe de Lleida; el nomenament el va sorprendre trobant-se al setge de València i no es possessionà fins passada la tercera dominica després de Pasqua; per això aquell any no hi hagué concili provincial.

L'actuació del nou metropolità Pere d'Albalat en el camp conciliar, com anirem veient, fou una de les més extenses i profitoses. El seu primer concili fou el celebrat l'any 1239.

Aquest concili de 1239 el coneixem pel còdex de Tortosa (D) que en conté nou constitucions, pel que hi havia hagut al Convent de Sant Agustí de Barcelona, sortosament pogut copiar per Villanueva (V), i pel de la Biblioteca Colbertina (avui Biblioteca Nacional de París, ms. 4670-A)⁶.

³ VILLANUEVA, cit., p. 181; F. VALLS I TABERNER, *Sant Ramon de Penyafort* (Barcelona, 1936), p. 47, seguint la *Vida anònima* trescentista d'aquest sant i Pere Marsili; ALBERT COLLELL, *Raymundiana*, en «Analecta sacra Tarraconensia», 30 (157) 64-66.

⁴ VILLANUEVA, XIX, pp. 181-183, i XII, p. 190.

⁵ Guillem de Montgrí en lletra de 27 de maig de 1237 que escriu des de Solsona al comte de Foix, fa esment a concili celebrat a Lleida sobre les inquisicions fetes al comtat de Castellbó, on foren condemnades unes quinze persones (*Histoire du Languedoc*, XXV, p. 16).

⁶ Com ja hem dit, aquest còdex presenta diverses irregularitats. En quan a aquest concili, el proemi és exactament el mateix, però les setze constitucions

El breu proemi d'aquest concili en el ms. D fixa la data de les constitucions a *quarto kalendas maii*. En canvi, tant el recull de *prooemia* d'Antonio Agustín (E) com el còdex dels Agustinians (V) i el de la Biblioteca Nacional de París, li posen *XIV kalendas maii*. És la mateixa data que li donà Pere de Marca ⁷ i, després d'aquest, el cardenal Sáenz de Aguirre ⁸.

Sobre això, les rúbriques d'aquest concili en els diversos manuscrits de la compilació de 1330, com anirem veient més endavant, no ens donen cap esclariment; deu dels mss. es limiten a consignar que les constitucions són de l'arquebisbe Pere i de l'any 1239; altres tres donen dates inverossímils i notòriament errònies, i els sis restants no posen cap indicació i, sense solució de continuïtat, les constitucions d'aquest concili segueixen a la de l'any 1230.

La data del còdex D ens portaria al 8 d'abril d'aquell any, quan la tercera dominica després de Pasqua s'havia escaigut el 17 d'aquell mes; això significa un error indiscutible.

En canvi, els còdex dels Agustinians de Barcelona (V) i de la Biblioteca Nacional de París situen la promulgació de les constitucions al 14 de les calendes de maig, o sia el 18 d'abril, en el segon dia de la celebració del concili iniciat la dominica *Iubilare* d'aquell any, cosa cronològicament correcta. El mateix còdex dels Agustinians transcrit per Villanueva porta una constitució addicional, que no figura en els altres dos còdexs, amb l'esment «*sequenti die martis, post praedicationem factam in concilio, dominus archiepiscopus praecepit*», etc., o sia que ens trasllada al tercer dia conciliar, el 19 d'aquell mes, que aquell any havia coincidit en dimarts, ço que referma l'exactitud de la data d'aquest concili iniciat el dia 17 d'abril de 1239, amb publicació de constitucions en el segon dia, dilluns dia 18, i amb una nova adició d'una constitució el tercer dia, dimarts dia 19 ⁹.

De les dotze constitucions d'aquest concili, la compilació de Joan d'Aragó de l'any 1330 només en recollí les IV, V i VI.

que li atribueix són totes de concilis posteriors, o sia dels de 1240, 1242, 1243, 1244, 1246 i 1250. Fou publicat així de la mateixa manera per MARTÈNE, *Vet. Monum.*, VII, p. 132, i reproduït d'aquest per MANSI, XXIII, p. 513.

⁷ *Marca Hispanica*, p. 528.

⁸ *Summa conciliorum Hispaniae*, III, p. 496.

⁹ Cf. nota 1 al capítol II d'aquesta primera part del present treball.

BIBLIOGRAFIA: A més de les obres citades a peu de plana, cf. MANSI, XXIII, p. 497, i F. VALLS I TABERNER, *Notes sobre la legislació eclesiàstica provincial que integra la compilació canònica Tarraconense del patriarca d'Alexandria*, en «Analecta sacra Tarraconensia» 11 (1935) 257.

Ed. C. P. Tarraconen. Prooem.

Nos Petrus miseratione divina Tarraconensis archiepiscopus, congregato provinciali concilio Tarracone, anno Domini MCCXXXIX, decimo-quarto kalendas mii, praesentibus venerabilibus fratribus Barcinonensi, Dertusensi, Gerundensi, Urgellensi, Vicensi, Oscensi, Ilerdensi episcopis, constitutiones venerabilis patris Ioannis Sabinensis episcopi bonae memoriae, Apostolicae Sedis legati ad memoriam reducentes, easdem postearum publicationem precipimus observari; alias de novo edimus in forma sequenti, *Excommunicantes* etc. et infra *Statuimus*.

Ex Cod. Dertussen. (fol. 14).

I. *In concilio primo provinciali Tarrachone anno Domini .M^o.CC^o.XXX°.IX°. Contra illos <qui> clericis qui plures parrochiales ecclesias personatus vel dignitates absque Sedis Apostolice dispensatione [et] qui in gradu prohibito matrimonium contraxerunt, ipsi sunt ipso facto excommunicati.*

(C)onstitutiones venerabilis patris I. Sabinensis episcopi bone memoriae Apostolice Sedis legati ad memoriam reducentes, quas post earumdem publicationem in congregato concilio provinciali^a Tarrachone^b, anno Domini .M^o.CC^o.XXX°.IX°, quarto kalendas madii presentibus venerabilibus fratribus Barchinone, Dertusensi, Gerunde, Urgellensi, Vicensi, Oscensi, Ilerdensi episcopis, precipimus inviolabiliter observari.

^a provinciali concilio *transp.* V | ^b Terrachone] in *add.* V.

Nos Petrus miseratione divina Tarrachonensis^a Archiepiscopus, concubinas publicas clericorum et clericos eisdem participantes in crimine, et habentes plures parrochiales ecclesias sive dignitates vel personatus absque dispensatione Sedis Apostolice, et illos qui in gradu prohibito matrimonia contraxerint denuntiamus excomunionis^b sententiam^c innotatos, et irregulares qui post publicationem constitutionum ipsarum in primis episcopalibus synodis etiam^d post concilium Ilerdense^e celebratis, excommunicati vel suspensi ordines receperint^f, vel dispensatione canonica non obtenta in suis^g officiis ministrarunt.

^a Tarrachonensis V | ^b excommunicatonis V | ^c sententia V | ^d etiam] et V | ^e Ilerdense^e concilium *transp.* V | ^f receperunt V | ^g suis *om.* V.

II. *Laycalis persona ecclesiam parrochiam detinens est excommunicata*

Excommunicantes etiam milites et alios laycos sive mulieres parrochiales ecclesias detinentes, nisi infra mensem a tempore finem^a eisdem renuntiaverint et suam denuntiationem duxerint declarandam.

^a finem] scientie V.

III. *Habentes plures parrochiales ecclesias sine dispensatione Sedis Apostolice ipsis privari*

Decernimus etiam concubinarios nisi absolute petierint infra .xv. dies concubinibus dimissis extunc sicut exnunc beneficiis suis privatos. Habentes plures parrochiales ecclesias eisdem omnibus simili modo privantes, nisi infra .xv.^{sim} dies retenta quam maluerint renuntiationem duxerint declarandam, nisi adeo in sui subsidia^a essent tenues et exiles que^b proprium non possent sacerdotem comode sustentare, quod ipsorum iudicio duximus relinquendum.

^a subsidia] substantiam V | ^b que] quod V.

IV. *Contra clericos qui secularia officia exercent*

Statuimus etiam et mandamus quod curam animarum habentes et qui sunt in personatibus vel dignitatibus constituti, publica officia secularia^a non assumant, nec baiulias, nec vicarias teneant laycorum, sed in suis ecclesiis personalem et continuam residentiam faciant sicut decet.

^a publica secularia officia transp. V.

V. *Contra clericos qui in pluribus ecclesiis sunt canonici*

Item statuimus et mandamus quod aliquis in eodem episcopatu vel in diversis duas canonicas^a non habeat que residentiam personalem requirant, sed altera tantum debeat esse contentus.

^a canonicas V.

VI. *Religiosus dimittens habitum est apostata excommunicatus et privatus beneficio*

Item statuimus quod monachi vel canonici regulares qui relicto habitu ad seculum redierint, vel vero rationabiliter sunt astricti, nisi infra mensem ad claustrum redierint et votum suum curaverint adimplere,

suis beneficiis sint privati et ut apostate et excommunicati ab omnibus evidentur, et diebus dominicis et festivis moneantur et comminentur ^a tam ipsi quod ^b conversantes cum eis et dantes eis ^c auxilium vel favorem.

^a excommunicentur V | ^b quod] quam V | ^c eis] consilium *add.* V.

VII. *Contra illos qui faciunt vistas in monasteriis*

Item precipimus omnibus iudicibus et advocatis literatis ne conveniant vel intersint alicui viste que sint ^a vel fiant ^b in monasteriis vel grangis religiosorum. Et hoc sub pena excomunionis ^c precipimus et mandamus.

^a sit V | ^b fiat V | ^c excommunicationis V.

VIII. *Contra incendiarios et raptores*

Item statuimus quod ^a incendiarii et raptores publici tanquam excommunicati vitentur et ecclesiastica sepultura careant ^b, nisi per se vel per heredes ad satisfactionem ^c veniunt ^d vel emendant.

^a quod] ut *add.* V | ^b careant sepultura *transp.* V | ^c satisfactionem] condignam *add.* V | ^d venerint V.

IX. *Contra questores hospitalium*

De questoribus autem ecclesiarum, hospitalium vel pontium duximus statuendum quod sine nostris vel episcoporum literis non recipiantur et nec ^a ad predicationem non admitantur, sed ad expositionem ipsorum tantum que in episcoporum literas ^b continentur.

^a nec] tunc V | ^b literis V.

Ex codice Barchinonen. apud Agustinian. (P-V-156-D).

X. *De festo sanctae Teclae et sanctorum Francisci, Dominici et Antonii*

Item sacro approbante concilio statuimus quod festum sanctae Teclae per totam nostram provintiam sollempniter celebretur, ita quod [in] ipsius sollempnitate novem fiant in ecclesia lectiones. Et festivitates beati Francisci, et beati Dominici et beati Antonii similiter sollempniter celebrentur in ecclesia.

XI. *Contra haereticos et fautores eorum*

Item sacro approbante concilio excommunicamus haereticos, fautores, credentes et receptatores cuiuscumque nominis censeantur.

XII.

Sequenti die martis, post praedicationem factam in concilio, dominus archiepiscopus praecepit omnes constitutiones generalis concilii domini Innocencii papae et constitutiones domini Sabinensis Apostolicae Sedis legati et presentes constitutiones, per totam suam provinciam inviolabiliter observari, praedicens atque precipiens omnibus suffraganeis episcopis atque clericis ecclesiis subditis, quod secundum canones et constitutiones vivere non pretendentes, excusationem de coetero quod non essent moniti nec correcti; nam quandocumque ad loca eorum archiepiscopum declinare contigerit absque alia premonitione excessus quod invenerit, non deseret incorrectos.

IV. CONCILI DE VALÈNCIA DE L'ANY 1240

(Segon dels de Pere d'Albalat)

Aquest concili tingué lloc a la ciutat de València, començant el diumenge dia 6 de maig de 1240 i publicant les constitucions el dimarts següent dia 8 del mateix mes.

Ve inserit al còdex de Tortosa (D) i en la còpia que del manuscrit del convent dels Agustinians de Barcelona havia tret Villanueva (V). El proemi ve conservat en els dos manuscrits i en el recull fet per Antonio Agustín. No s'han conservat les subscripcions. Únicament Agustín recull la diligència donant fe del notari.

De les seves cinc constitucions en passaren quatre a la compilació feta l'any 1330 pel patriarca Joan d'Aragó; en fou exclosa la IV.

Els manuscrits de l'esmentada compilació no es presenten amb unanimitat en l'atribució de les quatre constitucions, segons veurem en la segona part d'aquest treball. En la més gran part, per la mala col·locació d'un punt de separació, que ja pot pervenir de la

formació de la compilació, més que no pas de successius errors de còpies, transformen «anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo, octavo idus madii», en «millesimo quadragesimo octavo, idus madii». Els còdexs de Sant Feliu de Girona i Ripoll de l'Arxiu de la Corona d'Aragó es limiten a consignar l'any M.CC.XL. El ms. 55 de l'armari de la Província de l'Arxiu Metropolità data el concili de «millesimo cc^o.xl^o.vii^o», afegint en lletra posterior «kalendas maii».

Com sempre, l'error parteix de les rúbriques de la compilació i cal estar pel que resulta dels textos precedents a aquesta. Si en lloc del 8 idus de maig (8 de maig) del 1240, la promulgació de les constitucions hagués sigut els idus de maig (15 de maig) del 1248, hauria escaigut en un divendres, quan el més normal és que començat el concili en diumenge la publicació de constitucions fos el dilluns o el dimarts. Altrament no podem oblidar que aquest era el segon concili de Pere d'Albalat, i com que el tercer fou l'any 1242, aquell mai podia haver estat del 1247 ni del 1248.

La bibliografia respon a la datació donada per nosaltres.

BIBLIOGRAFIA: SÁENZ DE AGUIRRE, *Collectio maxima conciliorum Hispaniae*, p. 490; MANSI, XXIII, p. 521; HEFELE, V, p. 1611; TEJADA Y RAMIRO, VI, p. 33; F. VALLS I TABERNER, cit., p. 257; F. MARTORELL, *Ordinatio ecclesiae Valentinae* (Escuela Española de Arqueología e Historia, en Roma), I, pp. 81-127.

Ex codice Dertusen. (fol. 15).

Secundum concilium. In concilio provinciali celebratum per dominum Petrum apud Valentiam, anno Domini .M^o.CC^o.XL°.VIII°., Idus madii.

(N)os Petrus miserattione divina Tarrachonensis Archiepiscopus presidentis^a in concilio in civitate Valentie congregato^b et ibidem^c convenientibus in unum venerabilibus Bernardo Barchinone^d, Raimundo^e Ilerdensi, Petro^f Dertusensi, V. Oscensi episcopis^g et V. Cesaraugustano et Ff.^o Valentino^h ecclesiisⁱ et aliis^j episcopis suffraganeis nostris se per suas literas et nuncios excusantibus^k.

^a presidentes E | ^b congregato] anno Domini MCCXL, octavo idus maii add. E | ^c ibidem] eodem E | ^d Barchinonens VE | ^e R. VE | ^f P. VE | ^g episcopis om. V | ^h Valentiniensis V | ⁱ ecclesiis] electis VE | ^j et aliis] aliisque E | ^k excusantibus] constitutiones edidimus sequentes add. E.

I. *Contra clericos qui advocant contra Ecclesiam Tarrachonensem*

(S)acro aprobante concilio statuimus quod ^a aliquis clericus Tarrachonensis provincie contra Tarrachonensem ecclesiam officium advocacionis, non petita a nobis licentiam et obtentam, prestiterint ^b nisi pro sua ecclesia scilicet nostre provincie in qua intitulatus fuerit, vel pro episcopo nostre provincie, in cuius diocesis beneficium obtinuerit, vel nisi suam causam vel suorum prosequatur, beneficio quod habuerint in Tarrachonensi ^c provincia, auctoritate huius constitutionis, noverit se privatus ^d.

^a quod] si add. V | ^b praestiterit V | ^c Terrachone V | ^d privatum V.

II. *Contra Archiepiscopum Tholetanum*

Item sacro aprobante concilio statuimus quod si Tholetanus Archiepiscopus per Tarrachonensem ^a provinciam transitum faciens crucem ante se portari fecerit, vel palleo usus fuerit, vel indulgentias dederit in nostra provincia, que sicut dicitur fuerunt per eum temere alicubi attemptata ^b, loca ad que ipse taliter venerit et in quibus predicta attemptaverit, quandiu ibidem fuerint cessent penitus a divinis. Et ne eius presumptio remaneat impunita si supradicta in provincia nostra de cetero comiserit, auctoritate nostra et sacri concilii, ipsum extunc quasi ex nunc, excommunicationis sententie decernimus subiacere. Et si aliquis litteris indulgentie Archiepiscopi Tholetani in nostra provincia usus fuerit, tanquam falsarius puniatur.

^a Terrachonam V | ^b attemptata V | ^b predicta attemptaverit etc. usq. ad fin. puniatur] ista praesumpserit, quamdiu manserit ibi, sint supposita ecclesiastico interdicto; decernens auctoritate nostra et eiusdem concilii Archiepiscopum ipsum talia attentantem excommunicationis sententiae subiacere V.

III. *Contra clericos extraneos qui altaria edificant*

(I)tem statuimus quod si aliquis clericus de provincia aliena in provincia nostra et specialiter in regno Valentie, altaria de novo hedificaverit ^a, vel iurisdictione ^b sibi aliqua usurpaverit in nostri preiudicium vel gravamine ^c, ipsum auctoritate nostre et sacri concilii, extunc quasi exnunc excommunicationis sententie decernimus subiacere.

Item precipimus quod episcopi in episcopatibus suis prompti et faciles sint ad iustitiam exhibendam et contra malefactores ecclesie legitima monitione premissa, excommunicationis ferre sententiam non morentur.

^a aedificaret V | ^b iurisdictionem V | ^c gravamen V.

IV. *Contra illos qui clericos diffidant*

Item statuimus quod si aliquis diffidaverit vel acuyndaverit vel qui fecerit acuyndari clericum fatiga iuris in suo iudice non inventam^a et ammonitus diffidationem non relaxarit^b alias relaxerint^c extunc decernimus excomunionis^d sententie subiacere.

(Nota i. m.): Hec modificata. I. in constitutione que incipit *Item Sad.* ad .XIII. folia .I.^a et in ad .XXII. folia in constitutione que incipit *Excogitata perversorum audattia.*

^a inventa V | ^b relaxaverit V | ^c alias relaxerint om. V | ^d excommunicationis V.

V. *Clericus contra suum episcopum non advocet.*

(I)tem statuimus quod aliquis clericus contra suum episcopum non advocet, nisi pro episcopo a quo maius beneficium obtinuerit quam a suo^a, nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. Ut autem predictae constitutiones ad notitiam perveniat^b singulorum, mandamus episcopis suffraganeis nostris quod in synodis suis predictas constitutiones^c faciant publice nuntiari.

^a suo] vel *add.* V | ^b pervenient V | ^c constitutiones praedictas *transp.* V.

Edit. Cons. T. Subscriptiones.

Ego Ioannes de Guardia notarius domini archiepiscopi memorati, mandato ipsius, et suffraganeorum supradictorum, hoc scribi feci die et anno prefixis.

V. CONCILI DE TARRAGONA DE L'ANY 1242
(Tercer dels de Pere d'Albalat)

No resten antecedents de si s'havia celebrat concili l'any 1241.

El tercer concili convocat per l'arquebisbe Pere d'Albalat que ha deixat rastre documental, és el que es va celebrar a Tarragona i fou començat la tercera dominica després de Pasqua de l'any 1242, o sia el dia 11 de maig d'aquell any.

El proemi d'aquest concili el recollí l'aplec d'Antonio Agustín i es continuà reproduint en les posteriors edicions de constitucions

tarraconenses (F). També figura en la còpia treta per Villanueva del desaparegut còdex del convent de Sant Agustí de Barcelona (V). El còdex de Tortosa (D), no comprèn el proemi.

Les nou primeres constitucions d'aquest concili figuren en el còdex de Tortosa (D). El del convent dels Agustinians de Barcelona hi afegeix altres set constitucions (V), que no figuren al còdex tortosí, totes elles de caràcter circumstancial, referents a fets esdevinguts que calia corregir i, sobretot, als conflictes entre el papa Gregori IX i l'emperador Frederic i certs atemptats soferts per esglésies i persones eclesiàstiques. La constitució que donem en ordre IV sembla que ha sigut objecte de vàries interpolacions.

Les constitucions, ja molt influïdes pel dret de les Decretals, foren publicades el tercer dia del concili, que va escaure's el 13 de maig d'aquell any.

Les subscripcions figuren en les edicions (E) a partir de la d'Antonio Agustín i també en el còdex de Tortosa (D).

Les constitucions III, IV, V, VI, VII i VIII passaren a la compilació feta per Joan d'Aragó l'any 1330; en els diversos mss. d'aquesta no hi ha contradiccions sobre l'atribució de l'arquebisbe ni en la data.

Mansi¹ suposa la celebració d'un altre concili el mateix any a Barcelona, per a la persecució dels heretges valdesos, però en realitat es tracta del mateix concili de Tarragona i el text es refereix a les fórmules per a la seva inquisició, aplicació de càstics, absolució dels convertits i les penitències a imposar-los, amb interessants definicions sobre les diverses menes i graus d'heretgia i forma de procedir en cada cas². En això assessorà el concili sant Ramon de Penyafort, que hi anà des de Barcelona. No figura en les colleccions car els còdexs esmentats deixaren de recollir aquelles fórmules, per tenir-les ja com a dret extemporani al moment de la seva còpia en els llibres.

BIBLIOGRAFIA: MANSI, XXIII, pp. 559-560; SÁENZ DE AGUIRRE, III, p. 502; HEFELE, V, 1624; TEJADA Y RAMIRO, III, p. 374.

¹ Seguint a *Bzovius*, en *Sacrorum conciliorum etc.*, XIII, pp. 553-558.

² Aquestes fórmules també les publica MENÉNDEZ Y PELAYO, l. III, c. 2, seguint a Aguirre, datant-les de 1242. En canvi, Valls i Taberner, cit., p. 258, on dona més bibliografia, al referir-se a aquestes normes, establertes per l'arquebisbe Pere d'Albalat d'acord amb sant Ramon de Penyafort, no creu que procedixin d'aquest concili.

Ed. C. T. Proem.

Anno Domini MCCXLIII, tertio idus maii, nos Petrus miseratione divina Tarraconensis archiepiscopus, una cum venerabilibus fratribus P.^a Dertusensi, P.^b Urgellensi, et V.^c Oscensi episcopis, et procuratoribus episcoporum absentium, apud Tarraconem^d in provinciali concilio congregati, deliberatione habita et tractatu, saluti animarum et statui universalis provinciae^e prospicere cupientes, quasdam ordinationes sive constitutiones^f edidimus^g, prout in subjectis capitulis exprimentur.

^a P. om. V | ^b P. om. V | ^c V. om. V | ^d Terraconam V | ^e provincie] ecclesiae V | ^f sive constitutiones om. V | ^g edimus V.

Ex codice Dertusen (fol. 15 r).

*In concilio provinciali celebrato per Petrum, apud Tarrachone.
Tertium concilium*

I. *Contra iudeos*

(S)tatuimus quod iudey et sarraceni a christianis in habitu distinguantur, et nutrices vel mulieres alias non teneant christianas, et quod^a christiane^b iudeis vel sarracenis cohabitanc^c nisi infra .ii. menses a tempore publicationis istius constitutionis recesserint quantumcumque penitentiam fecerint et^d numquam tradantur ecclesiastice sepulture nisi de metropolitani licentia speciali.

^a et quod] sive que sunt V | ^b christiane] quae add. V | ^c cohabitent V | ^d et om. V.

II. *Contra blasphemos et lusores*

(I)tem sacro aprobante concilio^a precipimus quod iura contra blasphemos et lusores sive^b aleatores edita tam canonica quam^c civilia observentur et ad episcopos vel ad illos^d quibus ipsi potestate dederint transmitantur penam debitam recepturi^e.

^a aprobante sacro concilio *transp.* V | ^b sive] vel V | ^c quam] tam V | ^d illos] alios V | ^e recepturi] transsumpturi V.

III. *De sacramento extreme unctionis*

(I)tem sacramentum extreme unctionis petentibus libere et sine pecunia a sacerdotibus ministretur, et singulis annis clerici ampulla def-

ferant in qua oleum recipiant infirmorum quando eis crisma et cathecuminorum oleum tribuetur, consuetudine aliqua non obstante.

Vacat V.

IV. *Que festa debent celebrari*

(I)tem cum otium et desidia fomentum pariant vitiorum, festivitatum multitudinem duximus temperandam, cum in illis eo quia ^a non laborant pauperes agraventur ^b et ociosi et desidiosi ad illicita provocentur ^c, quare festivitates colendas necessario subnotavimus, quas qui contempserit colere per suum presbiterum compellantur: Est ^d festum scilicet Circumcisionis Domini et ^e Epiphantie, Sancti Vincentii, Purificationis beate Marie, Mathie apostoli, Anuntiationis ^f, duorum dierum octavarum ^g Pasce, Sancti Marchi evangeliste, Philipi et Iacobi ^h Inventionis Sancte Crucis, Assensionis Domini, ferie duarum octavarum Pentecostes, Iohannis baptiste, Petri et Pauli, Sancte Marie Magdalene, Iacobi apostoli ⁱ, Sancti Laurentii, Assumptionis Beate Marie, Sancti Bartholomei, Nativitas Beate Virginis, Mathei apostoli ^j, Santi Michaelis, Luche evangeliste, Simonis et Iudas ^k, Omnium Sanctorum, Sancti Martini, Sancti Andree, Sancti Nicholay, Sancti Thome, Nativitatis Domini, Sancti Stephani, Sancti Iohannis apostoli; et quelibet parochialis ^l observet festivitatem illius sancti in cuius honore est constructa eius maior ecclesia. Officia vero harum sollempnitatum et omnium aliarum sive sint novem vel ^m trium lectionum prout actenus consuevit fieri ac ⁿ clericis in ecclesiis etiam ^o in portionibus observentur et ad audiendum officia laici nichilominus moneantur.

^a quia] quod V | ^b agraventur V | ^c promoventur V | ^d Est om. V | ^e et om. V | ^f Anuntiationis] beate Mariae add. V | ^g octavae V | ^h Iacobi] apostolorum add. V | ⁱ Inventionis sancte Crucis usque add. Iacobi apostoli om. V | ^j apostoli] et beate Teclae add. V secundum I | ^l parochia V | ^m vel] sive V | ⁿ ac] a V | ^o etiam] et V.

V. *Nullus sacerdos plures missas celebret una die*

(I)tem quia aliqui sacerdotes plures celebrant missas contra canonicas sanctiones, inhibemus quos ^a nisi in die Natalis Domini tres missas nullus audeat celebrare, quod si fecerit in excommunicationem incidat ipso facto, et officio beneficioque privetur. Duas vero toleramus, sive tolerando permitimus, una et eadem die quando magis necessitas fuerit celebrari quosque et ^b dominum Papam super eodem negotio consulamus; necessitatem siquidem declaramus quando unicus sacerdos habet duas ecclesias quarum una dependet ab alia etiam ^c altera illarum non potest habere proprium sacerdotem vel sunt tenues, nec parochiani propter distantiam loci vel aliam rationabilem causam possunt comode

ad alteram convenire et in aliis casibus a iure concessis. Quandocumque vero duas^d missas celebrare contigerit sacerdos caveat ne post sumptionem sanguinis in prima missa vinum perfusionis accipiat, quod si fecerit eadem die non poterit missam aliam celebrare.

^a quod V | ^b et om. V | ^c etiam] et V | ^d duas vero *transp.* V.

VI. *Episcopi et alii iurisdictionem habentes gratis causas examinent et iudicent, sed notarius habeat pecuniam pro labore.*

Item precipimus quod episcopi vel officiales eorum et^a alii clerici ordinariam iurisdictionem habentes, gratis causas examinent^b, sententias sponte proferant, nullam inde pecuniam recepturi^c. Salvo eo quod pro iustitia ratione donationes^d debetur. Notarius autem precium participiat^e propter^f labore scripture temperatum.

^a et] vel V | ^b examinent] et *add.* V | ^c recipientes V *sec. I* | ^d donationis | ^e percipiat V | ^f propter] pro V.

VII. *Contra episcopos qui ad concilium provinciale non veniunt*

(I)tem quia episcopi ad concilium provinciale non veniunt ut deberent^a, excusationes frivolas pretendentes ex quo disciplina ecclesiastica enervatur et sacri canones contempnuntur, statuimus ut ab hac hora in antea omnes episcopi sine quolibet^b difugio ad provinciale concilium veniant prout decet, nisi causa necessaria et urgentissima excusentur. Et quicumque episcopus contra hanc constitutionem duxerit faciendum ab Archiepiscopo evocatus civitatem adeat Tarrachone^c ibidem^d tamediu moraturus quamdiu ab Archiepiscopo recedendi licentiam obtinuerit specialem.

^a ut deberent om. V | ^b quolibet] aliquo V | ^c Terrachonam V | ^d ibidem] ibi V.

VIII. *Contra clericos non venientes ad synodum*

(E)odem modo statuimus ut omnes clerici curam animarum habentes ad synodum veniant katedralis ecclesie in cuius diocesem^a comorantur occasione vel consuetudine aliqua non obstante eandem penam si huius^b constitutionis transgressores fuerint in suis civitatibus incursuri.

^a diocesi V | ^b huiusmodi V.

IX. *Constitutiones publicentur et servantur in synodis*

(I)tem episcopis in virtute obedientie firmiter et districte precipimus

quod predictas constitutiones in synodis suis publicent et eas^a faciant inviolabiliter observari.

^a eas et *transp. V.*

Ex codice Barcinonen. apud Agustinan. (P-V-250-I).

X. *Quod dicatur missa Sancti Spiritus (Et hoc statutum est temporale)*

Statuimus sacro approbante concilio pro Ecclesiae Romanae provisione et statu universalis Ecclesiae quod una missa *de Sancto Spiritu* dicatur qualibet hebdomada feria V, nisi festum IX lectionum impedit, et tunc missa ad aliam diem secundum quod videbitur transferatur, et dicatur tertia oratio in illa missa *A cunctis nos quaesumus Domine*. Hoc etiam fieri volumus in qualibet missa conventuali quod oratio praedicta *A cunctis* dicatur quotidie publice etiam sub una clausula quando una clausula tantum dicitur. Quando autem celebrabitur missa *de Sancto Spiritu* pulsentur signa post *Pater noster*, popula predicetur quod illa hora oret pro Ecclesia et universo populo christiano.

XI. *Ad idem*

Statuimus etiam quod singulis diebus in qualibet ecclesia parochiali post completorium antiphona *Salve Regina* dicatur ob reverentiam Virginis Mariae cum v[ersiculo] *Ora pro nobis sancta Dei genitrix* et orationibus *Concede nos* et *Ecclesiae tuae*. Et praedicta dicantur dum praesens persecutio duraverit.

XII. Item quia ob graves et capitales inimicitias ecclesias inter ecclesias et F. dictum imperatorum et eius complices accessus ad Ecclesiam Romanam haberi non potest, statuimus quod quilibet episcopus in quantum poterit secundum ius et conscientiam excommunicatos absolvat, et aliis indigentibus consilio, Romanae Ecclesiae consilium impendat. In casibus vero in quibus duxerit dubitandum, ipsos ad metropolitani remittat.

XIII. *De celebratione officii*

Item praecipimus quod officium fiat in qualibet Ecclesia cathedrali secundum consuetudinem ab antiquo in eadem ecclesia observatam, et ecclesiae cuiuslibet diocesis sequantur in officio morem ecclesiae cathedralis.

XIV. Item cum constet nobis quod quaedam indulgentiarum seu remissionis litterae subreptitiae de nostra curia preter formam comunem et nobis ignorantibus emanarunt, volumus et mandamus quod quicumque quaestores invenerint huius litteras deferentes, eosdem tanquam falsarios capiant cum rebus omnibus quas portaverint, apud Tarrachonam vel ad nos ubicumque fuerimus sub fide custodia transmittendos. Quoniam certum est dictas litteras nobis ignorantibus et nostro notario emanasse, et esse falsas et subrepticias, stilum canonicum minime continentem, venerabilibus fratribus nostris episcopis coeterisque ecclesiarum praelatis in virtute obedientiae praecipiendo mandantes quatinus ad capiendum dictos quaestores dent operam efficacem, praesenti etiam sacro concilio statuentes quod omnes episcopi nostrae provinciae servent formam canonicam quam non licet transgredi in indulgentiis faciendis.

XV. Item quod cum omnis superfluitas sit amica vitiis et virtutibus inimica, et aurifrigium et erminium inordinate positum superflue apponatur, et in vestibus et quod laciviam denotant, propter quod ardor libidinis provocatur, praecipimus quod omnes episcopi per suas dioceses predicent et moneant attente populum ad ornatum huius deponendum et de coetero non portandum, indignatione Maiestatis Domini cominando.

XVI. Item F. dictum imperatorem et defensores, consiliarios et fautores ipsius, ac B. Pulcher cum suis complicibus qui presbyterum ecclesiae de Valleclara nequiter interfecerunt, et commendatorem de Montealbo qui per vicem episcopum delegatum iudicem a domino Papa extitit super facto castri de Lladrello pro contumacia excommunicatus, et Sanctium de Orta qui super castro et ecclesia de Fornellis iniuriatur ecclesiae Ilerdensi, etiam A. de Villanova militem qui in quaedam hospitalium manus iniecerat temere violentas, denuntiamus sacro approbante concilio excommunicatos.

Ed. C. T. Subscriptiones.

Ego Petrus sanctae Tarraconensis ecclesiae archiepiscopus subscribo.

Ego Petrus Dertusensis episcopus subscribo.

Signum Pontii Urgellensis episcopi.

Ego Vitalis Oscensis episcopus subscribo.

Ego R. de Albutiano Gerundensis archidiaconus subscribo.

B. Barchinonensis archidiaconus firmo.

Ego Michael Belchitensis archidiaconus subscribo.

Ego Sanctius Petri episcopi Tyrasonensis procurator subscribo.

Ego Bernardus Anaianus Ilerdensis canonicus, procurator episcopi Ilerdensis.

Ego R. de Spelunca canonicus Ilerdensis subscribo.

Ego Michael de Alcoario subdiaconus hoc scripsi de mandato praedictorum die et anno quo supra.

Ex Cod. Dertusen (fol. 17r).

Petrus archiepiscopus Tarrachone.

Petrus Dertusensis episcopus.

Pontius Urgellensis episcopus.

Vitale Oscensis episcopus.

Raimundi de Albutiano Gerundensis archidiaconus.

Michael Barchinonensis archidiaconus.

Sancius Petri procurator episcopi Turonensis.

Raimundus de Spelunca canonicus Ilerdensis, qui omnes hoc firmamus.

VI. CONCILI DE TARRAGONA DE L'ANY 1243

(Quart dels de Pere d'Albalat)

Aquest concili s'inicià, com els demás d'aquesta etapa, la dominica *Iubilate*, o sia la tercera després de Pasqua, que aquell any coincidí amb el 3 de maig de 1243. La publicació de les constitucions tingué lloc el següent dimarts dia 5, tercer dia conciliar.

A més del recull d'Antonio Agustín, el proemi es conservava també en el còdex del convent de Sant Agustí de Barcelona que copià Villanueva (V); en quan a les subscripcions, també recollides per Antonio Agustín, el còdex de Tortosa (D) es limita a les de l'arquebisbe i bisbes presents.

Del conjunt de les dotze constitucions promulgades en aquest concili, el còdex de Tortosa (D) recull les 9 primeres i la còpia de Villanueva del ms. dels Agustiniàns (V) les comprèn totes menys la novena.

En el proemi s'excusa l'assistència del bisbe de València, per

haver-li notícia de que, fent via cap al concili, havia sigut captivat pels sarraïns ¹.

Aquestes dotze constitucions provincials, bona part d'elles són reflexe de la legislació general de l'Església ², altres són adaptacions i interpretació de normes conciliars anteriors, especialment del concili de Lleida de 1229 i de la constitució de Jaume I a les corts de Lleida de l'any 1242 ³; la darrera fomenta el culte a sant Francesc i a sant Domènec a la Tarraconense ⁴.

D'aquestes dotze constitucions, tan sols la VIII, *Item cum ecclesie parrochiales*, fou recollida en la compilació del patriarca Joan d'Aragó.

BIBLIOGRAFIA: MANSI, XXIII, p. 559, treient-ho d'AGUIRRE (III, pàgina 502); TEJADA Y RAMIRO, III, p. 374, i (expoliant Villanueva) VI, 36; VALLS TABERNER, cit., p. 258.

Ed. C. P. Tarraconen. Proemia.

Anno Domini MCCXLIII, tertio nonas maii, nos Petrus miseracione divina Tarraconensis archiepiscopus, in civitate Tarraconensi concilium celebrantes, praesentibus venerabilibus fratribus P. Dertusensi, B. Vicensi, V. Oscensi, R. Ilerdensi, et V. Cesaraugustano episcopis, et praesentibus procuratoribus quorundam aliorum suffraganeorum nostrorum, videlicet B. de Villagranata ^a archidiacono pro ecclesia Barchinonesi pastore vacante, A. de Miniana ^b et R. de Avinione canonicis pro episcopo Gerundensi, M. Petri archidiacono Tyrasonensi ^c pro suo episcopo, magistro Roberto ^d capellano domini Ricardi ^e cardinalis pro episcopo Pampilonensi ^f, et R. Ilerdensi episcopo supradicto pro Caligurritano ^g episcopo praesentibus, in quam omnibus supradictis suffraganeis ecclesiae Tarraconensis et aliis quamplurimis viris religiosis et clericis; Valentino episcopo absente qui, cum ^b accederet ¹ ad concilium, a sar-

¹ VILLANUEVA, *Viage Literario*, XIX, p. 128, transcriu la lauda sepulcral del bisbe Ferrer a la seu de Tarragona, que ens conta quelcom més sobre el fet: «II kalendas maii, anno Domini MCCXXXIII, obiit dominus Ferrarius, primus episcopus Valentie et prepositus Tarracone, qui instituit comensaliam sancti Pauli in hac ecclesia et beneficium sancte Teclae in civitate Valentie; et dum veniret ad concilium fuit captus a sarraenis, et post triduum nequiter iugulatus». O sia que, quan la celebració del concili, no es sabia encara que fos assassinat i només se'l tenia per captiu.

² *Decretales*, llibre V, tit. 38, cap. 12, i tit. 26, cap. 2.

³ Constitució de Jaume I a les corts de Lleida de l'any 1242, cap. únic.

⁴ Les canonitzacions d'aquests sants foren el 15 de juliol de 1228 pel primer i a 3 de juliol de 1228 pel segon, proclamades pel papa Gregori IX.

racenis, ut dicebatur, peccatis exhigentibus, fuit captus. Habita deliberatione et tractatu ad reformationem status^j totius provinciae nostrae^k, communi voto et consensu, quaedam iura quae in desuetudine^l abierant, ad memoriam reducentes^m, quaedamⁿ de novo addentes, quae necessaria et utilia videbantur, constitutiones sacro approbante concilio edidimus in hunc modum^o: *Statuimus in primis*, etc. et infra^p.

^a Villagranada V | ^b Miyana V | ^c Tirasonae V | ^d Roderico V | ^e Ricardi om. V | ^f Pamplonae V | ^g Caligurritanensi V | ^h cum] dum V | ⁱ accederit V | ^j status om. V | ^k nostrae provinciae *transp.* V | ^l dissuetudinem V | ^m reducentes] redeuntes V | ⁿ quaedam] etiam *add.* V | ^o hunc modum] hoc modo V | ^p Statuimus in primis etc. et infra om. V.

Ex codice Dertusen, fol. 18 r.

In concilio provinciali Petrus apud Tarrachonam. Quartum concilium

I. *Contra prelatos que non vitant excommunicatos et clericos qui portant superfluitates*

(S)tatuimus in primis quod prelati et clerici excommunicatos arcius^a evitent nisi in^b casibus a iure concessis et latam sententiam^c prelati absque satisfactione debita non relaxent, ut sic^d animarum periculum vitetur^e et auctoritas non vilescat clamum^f.

Item quod^g omnes^h superfluitas in clericis qui laycis viam debent parareⁱ salutis verbo, pariter et exemplo, noscitur esse culpabilis, statuimus quod abstinentiam^j a picturis variis et diversis et ceteris apparatus sumptuosus et vanis, ut per hoc scandali^k laycorum tollatur occasione^l et ad parandum^m ecclesiasticis monitis facilius provocentur.

^a arctius V | ^b in] a V | ^c sententiam latam *transp.* V | ^d sic] et *add.* V | ^e videtur periculum *transp.* V | ^f clavium non vilescat V | ^g quia V | ^h omnis V | ⁱ debent parare viam *transp.* V | ^j abstineant | ^k scandalo V | ^l occasio V | ^m parendum V.

II. *Publice et enormiter peccantibus per episcopo penitentia iniungatur*

(I)tem pro peccatis publicis etiam^a enormibus videlicet homicidiis^b, adulteriis, incestibus, incendiis, ecclesiarum violatoribus^c, sacrilegiis, depredationibus, usuris et consimilibus penitentiae publice per episcopos et alios^d confessores discretos quibus comitendum duxerint^e imponatur^f servantes formam canonicam vel aliam quam^g consideratis circumstantiis^h eorundem discretio viderit expedire.

^a etiam] et V | ^b homicidiis] et *add.* V | ^c violationibus V | ^d alios V | ^e duxerit V | ^f imponantur V | ^g quam om. V | ^h circumstantiis] ut *add.* V.

III. De constitutionibus iure populo exponendis

(I)tem quod constitutiones *Omnes utriusque sexus* cum infirmitas corporalis et illa *de maledictis*, statuimus, acer^a diligenter in precipuis sollempnitatibus^b per ecclesias et episcopos populis exponatur^c.

^a acer] et cetera V | ^b sollempnitatibus] festivitatis V | ^c exponantur V.

IV. Contra iudeos medicos et contra hereticos et eorum receptores

(I)tem quod tam clerici quam layci in percipiendis medicinis et consimilibus prohibitam et dampnatum iudeorum familiaritatem evitent.

§ Item heretici^a et similes necnon et fautores receptaturis^b et deffensores eorum excommunicati in precipuis sollempnitatibus nuntientur coram populo^c. Item de vendentibus vel mitentibus res prohibitas sarracenis.

^a heretici] valdenses, enzabatati *add.* V | ^b receptores V | ^c coram populo nuntientur *transp.* V.

V. Contra recipientes procuraciones

(I)tem quod fiant visitationes ad corrigendum et reformandum secundum formam canonicam ab hiis tantum qui secundum formam predictam personaliter visitabunt, recipientur moderate procuraciones quod ecclesie non graventur, onerosis hospitibus omnino remotis.

Vacat V.

VI. De sarracenis bapuzandis

(I)tem statuimus de sarracenis fugientibus ad ecclesiam, quod eis sacramentum bapuzandis^a si institerint non negetur, et post bapuzandum prestitum in servitutem suorum dominorum redigantur si domini fuerint christiani.

^a Bapuzandi V.

VII. De hostiis conficiendis

(I)tem statuimus quod sacerdotes^a in persona propria^b hostias faciant ad conficiendum Corpus Christi de pulcra et nitida farina fru-

menti, et non apponatur ibi sal neque fermentum. Et hoc cum sumam diligentiam^c faciant.

^a sacerdos V | ^b propria persona *transp.* V | ^c summa diligentia V.

VIII. *Ecclesie laycis non atribuentur nec gubernentur per eos*

(I)tem cum ecclesie parrochiales per laycos aministrare non debeant, statuimus quod laycis de cetero nullo modo atribuentur^a, sed per clericos et viros ecclesiasticos ecclesie gubernentur secundum canonicas sanctiones.

^a atribuantur V.

IX. *Constitutiones in synodis publicentur*

(I)tem omnibus episcopis in virtute obedientie firmiter et districte precipimus quod predictas constitutiones in synodis suis publicent et eas faciant inviolabiliter observari.

Ex codice Barcinonen. apud Agustinian. (P. V. 249, I).

X. *Quod iudei et sarraceni sua bona retineant si baltizari voluerint*

Item statuimus quod statutum domini regis Aragonum de sarracenis et iudeis qui voluerint baltizari ut bona sua retineant, observetur.

XI. *De interfectoibus clericorum et de exemptis*

Item statuimus de interfectoibus clericorum et virorum religiosorum, ut cum constiterit, loca ad quae devenerint cessent quamdiu ibi fuerint a divinis, quosque pervenerint ad satisfactionem condignam.

§ Item quia exempti sententias episcoporum non servant, statuimus quod episcopi cum maturitate procedant in sententiis proferendis, et exempti compellantur ipsorum sententias observare.

XII. *De festis*

Item statuimus quod festum beati Dominici et beati Francisci cum devotione debita in ecclesiis celebretur, cum nostris temporibus per eos Dominus multa miracula fuerit operatus.

Ed. C. Tarraconen. Subscriptiones.

Ego Petrus sanctae Tarraconensis ecclesiae archiepiscopus subscribo.

Ego Pontius Dertusensis episcopus subscribo.

Ego P. Ausonensis sive Vicensis episcopus subscribo.

Ego Vitalis Oscensis episcopus subscribo.

Ego frater R. Ilerdensis episcopus subscribo.

Ego frater Vincentius Caesaraugustanus episcopus subscribo.

B. Barcinonensis archidiaconus tenens locum episcopi vacante sede firmo.

Signum A. de Miniana Gerundensis canonici et procuratoris episcopi Gerundensis.

Signum R. de Avinione Gerundensis canonici et procuratoris episcopi Gerundensis.

Ego M. Petri Tyrasonensis archidiaconus procurator episcopi Tyrasonensis subscribo.

Ego Robertus curiae romanae scriptor, procurator domini Pampilonensis episcopi subscribo.

Signum Ricardi archidiaconi Urgellensis procuratoris domini episcopi Urgellensis.

Signum fratris Hugonis de Fucalquerio magistri Hospitalis.

Signum fratris R. de Serra magistri militiae Templi, qui haec firmamus.

Ego Ioannes de Rubione notarius domini archiepiscopi supradicti mandato eiusdem hoc scribi feci die et anno prefixis.

Ego Michael de Alchoario subdiaconus, hoc scripsi mandato Ioannis de Rubione notarii supradicti, die et anno quo supra.

Ex Cod. Dertusen. (fol. 19).

Ego Petrus Tarrachonensis archiepiscopus.

Ego Poncius Dertusensis episcopus.

Ego Bernardus Vicensis episcopus.

Ego Vitalis Oscensis episcopus et frater Petrus Ilerdensis episcopus, omnes hoc firmamus.

VII. CONCILI DE TARRAGONA DE L'ANY 1244
(Cinquè concili de Pere d'Albalat)

D'aquest concili, les constitucions del qual venen datades de 12 de gener de 1444 — «m^o.cc^o.xl^o. tertio, pridie idus ianuarii» —, s'en conserven els següents manuscrits:

La miscel·lània canònica, gairebé coetània d'aquell concili, de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona¹, que per la seva antiguitat serà el que transcriurem a continuació, collacionant-li els altres dos manuscrits.

El còdex de Tortosa (D) que tant venim utilitzant².

La còpia que d'aquest concili figura en els *Papeles de Villanueva* de la Real Academia de la Historia (V).

El proemi d'aquest concili es conservà al còdex barceloní, en la còpia treta per Villanueva del còdex del convent de Sant Agustí de Barcelona³ i en el recull de proemis fet per l'arquebisbe Antonio Agustín (E). El còdex de Tortosa no porta el proemi, sinó una simple referència del concili i la seva data, concordant amb els demés texts.

En canvi, les subscripcions només les trobem en el recull d'Agustín i en el còdex tortosí, incompletes en tots dos, però que s'ajuden a completar un i altre.

D'aquesta tanda de concilis del segle XIII és el primer que deixa de començar en la dominica *Iubilare*; aquesta vegada començà la primera dominica després d'Epifania, 10 de gener de 1244, i les constitucions foren publicades el següent dimarts, dia 12. No hem pogut posar en clar el motiu d'aquesta anticipació, car els seus acords eren principalment la reiteració de normes ja en vigor, com les del concili general de Latran de 1215 i les del provincial de Lleida del 1229, a menys de què es presentés alguna necessitat urgent

¹ És el manuscrit esmentat com a número 4 en la relació que donem al Proemi d'aquest treball. Aquest concili s'hi conté als folis 7-14 retro.

² És als folis 19-20 r.

³ Als folis 251 i ss., lligall I.

per a posar en aplicació constitucions contra els invasors i depredadors de persones i bens eclesiàstics.

Les constitucions d'aquest concili, menys la primera, *Et quia quidem*, passaren a la compilació de l'any 1330.

BIBLIOGRAFIA: *Marca Hispanica*, p. 530; SAENZ DE AGUIRRE, III, p. 503; MANSI, XXIII, p. 604, i XXIV, seguint a MARTÈNE, que transcriu del còdex Colbertí (Biblioteca Nacional de París); TEJADA Y RAMIRO, III, p. 375, i VI, p. 39, expoliant Villanueva; HEFELE, V, p. 1663; VALLB TABERNER, cit., computant malament la data, que atribueix a 1245; E. MORERA LLAURADÓ, *Tarragona Cristiana*, II, p. 282, establint erròniament la datació.

Ex cod. Arch. Hist. Barcinonen.

Anno Domini .M^o.CC.XI°. tertio, pridie idus ianuarii.

Cum parum prosit in civitate ius esse, si desit iurium executor, nos Petrus miseratione divina Terrachone ^a archiepiscopus attendentes quod constitutiones edite in consilio Lateranensi et constitutiones domini Sabinensis, propter ^b negligenciam prelatorum in dessuetudine habierunt ^c, sacro approbante consilio mandamus venerabilibus fratribus nostris presentibus in ^d provinciali consilio ^e Terrachone ^f P. Dertusensi, G. Gerundensi, V. Oscensi, R. Ylerdensi, V. Cesaraugustano, P. Pampilonensi, et P. Barchinonensi episcopis et aliis episcopis suffraganeis nostris, ut diligenter ^g habeant cum suis capellanis ^h super observatione premisorum ⁱ tractatum et ea faciant tam in ecclesiis cathedralibus ^j quam in suis diocesis ^k inviolabiliter observari, si debita ^l voluerint efugere ulcionem, quoniam in sequenti consilio ^m super hoc inquisitione habita diligenti transgressores et negligentes animadversione debita punientur.

Nos eiam cum visitacionibus ⁿ causa ad dioceses descendemus, super hiis ^o officii nostri debitum exequemur.

^a Domini] Dominicae Incarnationis E | ^b Tarraconensis VE | ^c propter] per E | ^d abierunt VE | ^e in om. V | ^f concilio VE | ^g Tarraconensi E | ^h diligentem VE | ⁱ capellanis] capitulis VE | ^j premisorum VE | ^k cathedralibus] quam in cathedrali V | ^l diocesis VE | ^m debitam VE | ⁿ concilio VE | ^o visitationis VE | ^p his E.

I. *Super divino cultu*

Et quia quidem licet recipiant stipendia ecclesiastica nocturnis horis et divinis ^a non curant personaliter interesse, sacro approbante consilio

statuimus quod quilibet episcopus, habito tractatu cum capitulo suo, taliter ordinet quod in ecclesiis suis, et^b presertim in^c cathedralibus, divinus cultus ad honorem Dei laudabiliter celebretur.

^a divinis] diurnis V | ^b et om. V | ^c in om. V.

II. De conspiratores et sortilegiis

Conspiratorem genus hodibile^a cupientes a perversitate^b huius modi cohercere, sacro aprobacione consilii^c excommunicamus omnes conspiratores et colligationes illicitas facientes in clero^d. Sententiam autem huiusmodi ad preterita duximus extendendam, nisi infra mensem a tempore sciencie^e quis conspiracionem et colligationem huiusmodi pro posse duxerit revocandis^f.

^a odibile VD | ^b perversitate] pravitate D | ^c approbante concilio VD | ^d clero] et constitutos in clero *add.* VD | ^e sciencie] facte D | ^f revocandas VD.

III. Contra illos qui famosos libellos componunt, quia sunt excommunicati

Simili sententia innodamus omnes illos qui contra constitutos in clero libellos famosos composuerint et qui componi fecerint^a et qui, compositos, inventi^b non rumperint sine mora.

^a fecerint VD | ^b inventos VD.

IV. De malefactoribus clericorum et rerum ecclesiasticarum

Item cum quidam in aliorum prediis^a propria comoda studeant invenire, sacro approbante consilio excommunicamus omnes^b invasores et raptores et depredatores^c rerum ecclesiasticarum et locorum religiosorum, qui bona predicta rapuerint vel invaserint violenter, dummodo persone de quibus querellam habuerint parate fuerint prout debuerint^d iuri stare.

Eadem eciam sententia^e excommunicacione ligamus fautores et receptatores^f predictorum malefactorum, statuentes ut quamdiu principales malefactores in aliqua villa^g vel civitate fuerint, ecclesie cessent penitus a divinis. Et si forte principales malefactores mortui fuerint absque satisfactione condigna, licet in articulo mortis absoluti fuerint, eorum corpora non tradatur^h ecclesiastice sepulture quousque heredes morientium satisfacerint iniuriam passis et dampnum datum fuerit penitusⁱ emendatum^j.

^a prediis V | ^b omnes om. VD | ^c depredatores] hominum ecclesiarum *add.* VD | ^d decuerit V | ^e sententia om. VD | ^f receptatores V | ^g villula D |

^h tradantur D | ⁱ penitus om. D | ^j emendatum] Nec predicti in sanitate aliquatenus absolvantur nisi cum de premissis omnibus satisfecerint competenter *add.* VD.

V. De receptatoribus malefactorum

Simili excommunicationis^a sententia innodamus omnes illos qui predam clericorum et locorum^b religiosorum et hominum eorundem receperint scienter et voluntarie in castris suis vel emerint. Et castra illa vel ville in quibus retenta^c fuerit predicta^d, cesset^e penitus a divinis quousque dampnum datum pro posse studuerint emendare. Et licet invasores et raptores ecclesie^f genere sint excommunicati, non tamen evitentur^g quousque in specie fuerint denunciati^h et postquam in specie fuerint denunciati absolucio talium cuilibet episcopo in sua diocesi auctoritate sacri consilii est comissa.

^a excommunicationis V | ^b locorum om. D | ^c retentum D | ^d predicta] preda VD | ^e cessent D | ^f ecclesie] in *add.* VD | ^g vitentur V | ^h evitentur] nisi facti evidentia vel confessione propria hoc constaret *add.* VD | ^h denunciati fuerint *transp.* D.

VI. De sentenciis alterius episcopi

Item sacro aprobante consilio statuimus quod quilibet episcopus in sua diocesi denunciaret sententias per alium episcopum latas ad significatione^a ipsius et vitet excommunicatos ab eo, et faciat per suam diocesem^b tanquam excommunicatos arcus evitari. Et ut predictae sententiae ad noticiam perveniat^c singulorum, mandamus omnibus episcopis Terrachone^d provincie quod eas denunciari faciant in ecclesiis singulis diebus dominicis et festivis, et in prima synodo quam ipsos celebrare contigerit rectoribus ecclesiarum parrochialium firmiter iniungant ad^e eas, et provincialis consilii^f publicent et publicare faciant ut superius est premissum.

^a significationem V | ^b diocesem] ut *add.* D | ^c perveniant VD | ^d Terrachonensis VD | ^e ad] quod VD | ^f et provincialis consilii om. D.

Ed. C. Tarraconen. Subscriptiones.

Ego Petrus sanctae Tarraconensis ecclesiae archiepiscopus subscribo.

Ego Pontius Dertusensis episcopus subscribo.

Ego A. Ilerdensis episcopus subscribo pro me et pro A. Calagurritano episcopo cuius sum procurator.

Ego frater Vincentius Caesaraugustanus episcopus subscribo.

Ego Petrus Pampilonensis episcopus pro me et pro Tyrasonensi episcopo cuius sum procurator subscribo.

Signum fratris Guillelmi de Cardona magistri militiae Templi in Aragonia et Catalonia, qui hoc laudo et firmo.

Ego Michael de Alchoario subdiaconus hoc scripsi mandato omnium praedictorum die et anno quo supra.

Ex Cod. Dertusen (fol. 20 v).

Ego Petrus Tarrachonensis archiepiscopus.

Ego Pontius Dertusensis episcopus.

Ego frater Vincentius Cesaraugustanus episcopus.

Ego Petrus Pampilonensis episcopus, per me et Tirasonensis episcopus cuius sum procurator.

Ego frater Petrus Barchinonensis episcopus.

Ego Geraldus Celsonensis prepositus et procurator Urgellensis episcopi, qui hoc omnes firmamus.

VIII. CONCILI DE TARRAGONA DE L'ANY 1246

(Sisè dels de Pere d'Albalat)

L'any 1245 no s'havia celebrat concili provincial a la Tarracense, segurament pel fet de què la data conciliar que s'esqueia el 7 de maig era molt apropada al concili general, pel qual s'havia fet ja indicció, que es tenia de celebrar a Lió el següent mes de juny; eren molt apropades les dates i s'haurien reportat greus inconvenients pel trasllat dels assistents a un i altre concilis.

El concili provincial de l'any 1246 es començà, tal com era establert, la dominica *Iubilare*, que aquell any es va escaure el 29 d'abril; la promulgació de les constitucions, segons els *prooemia* recollits per Antonio Agustín i la còpia de Villanueva del còdex dels Agustinians de Barcelona, fou el dimarts dia 1 de maig de 1246. La identificació de la sèrie de constitucions d'aquest concili no dona lloc a duptes, per l'enunciat que es fa en el proemi de la primera constitució amb els mots *Cum episcopi*. El còdex de Tortosa no porta el proemi i es limita a consignar que aquelles constitucions pertanyen al sisè concili de Pere d'Albalat.

Les subscripcions venen recollides a l'aplec d'Antonio Agustín i més resumides en el de Tortosa (D).

El contingut el transcrivim essencialment del ms. D pel que fa a les constitucions II a IV, amb excepció de la I, que no figura en el còdex tortosí i la treiem de la còpia de Villanueva del ms. dels Agustinians, collacionat amb les restants.

Aquestes constitucions, excepte la primera, foren recollides en la compilació de l'any 1330.

BIBLIOGRAFIA: SÁENZ DE AGUIRRE, cit., III, p. 502; MANSI, XXIII, pàgina 723; TEJADA Y RAMIRO, III, p. 375, i VI, 42; VALLS I TABERNER, cit., p. 259.

Ed. C. Tarraconen. Prooemium.

Anno Domini MCCXLVI, kalendas^a maii, convenientibus in unum venerabilibus patribus P.^b Dei gratia Tarraconensi archiepiscopo, P. Dertusensi, R.^c Ilerdensi, F.^d Calagurritano, R. Caesaraugustano^e, A.^f Valentino, P.^g Barcinonensi et B.^h Gerundensi episcopis, et procuratoribus Oscensis, Tyrasonensisⁱ, Vicensis episcoporum, apud Tarraconem^j in concilio provinciali, habita deliberatione, et consilio, ad honorem Dei eiusque genitricis, et totius province status salubriter sstatuerunt ea quae inferius annotantur, *Cum episcopi*, et infra.^k

^a kalendis V | ^b Petro V | ^c R. om. V | ^d F om. V. | ^e R. Caesaraugustano V | ^f A. om. V | ^g P om. V | ^h et B. om. V | ⁱ Tirasone V | ^j Terrachonam V | ^k Cum episcopi et infra om. V.

Ex Codice Barchinonen. apud Agustinian. (P. V. 255-I).

I. *Quod clerici honorifice recipiant suum episcopum visitantem*

Cum episcopi ex suo officio teneantur suam diocesim visitare, sacro approbante concilio statuimus quod cum episcopus causa visitationis ad ecclesiam suae diocesis declinaverit a rectore seu clericis eiusdem ecclesiae recipiatur cum reverentia et honore, prescriptione aliqua non obstante, et eidem mandata procuratio iuxta facultates ecclesiae non negetur. Episcopus tempore visitationis inter coetera quae ei incumbunt circa inquisitionem hereticorum et clericorum concubinariorum sit pervigil et intentus, crucem predicet, et praedicari faciat diebus singulis dominicis et festivis in subsidium Terrae Sanctae, prout in littera apostolica continetur.

Ex Codice Dertusen (fol. 20r).

Sextum concilium Tarrachone domini Petri

II. *Contra clericos qui ministrant antequam a diocesano curam recipiant animarum*

(S)tatuimus quod nullus institutus vel presentatus a parrochiali ecclesia a clerico vel layco in eadem administrare presumat quousque a diocesano episcopo curam in eadem ^a receperit animarum, contraria consuetudine non obstante que potius dicitur corruptela. Quicumque autem contrafecerit, ipso facto iure quod habet vel habere credit in ecclesia sit privatus ea vice; potestate data diocesano removendi institutum seu ^b presentatum. Nichilominus statuentes quod institutus et confirmatus per episcopum nullo casu valeat ab alio quam suo episcopo removeri.

^a eadem] ecclesia *add.* V | ^b seu] etiam *add.* V.

III. *Contra invasores rerum ecclesiarum*

(O)lim excommunicasse recolimus invasores, raptores et depredatores hominum ecclesiarum, rerum ecclesiasticarum et locorum religiosorum, qui bona predicta rapiunt ^a vel invaserint violenter, dummodo persone de quibus querelam habuerint parate fuerint prout debuerint iuri stare. Eadem etiam excommunicatione ligavimus fautores et receptatores predictorum malefactorum, statuentes ut quamdiu principales malefactores essent in aliqua civitate vel villula cessarent ecclesie penitus a divinis. Et si forte principales malefactores absque satisfactione condigna ab hoc seculo transmigrarent licet essent in mortis articulo absoluti, eorum corpora non tradantur ecclesiastice sepulture quousque heredes morientium satisfecerint ^b iniuriam passis, et dampnum datum penitus emendassent; ne ^c predicti in sanitate absolvi poterant ^d nisi de premissis omnibus prius satisfecerint ^e passis iniuriam competenter.

Simili excommunicatione innodavimus omnes illos qui predam clericorum et locorum religiosorum et hominum eorundem scienter receperint et voluntarie in castris suis et emptores ab eis, et quod castra et ville in quibus preda essent retenta, cessarent penitus a divinis quousque dampnum datum studuissent pro posse suo penitus emendare. Verum ^f predictam constitutionem quidam ^g perverse intelligentes eam trahunt ad res modicas et ad ea que non ex proposito nocendi sed ex necessitate aliqua non credentibus offendere capiuntur; nos autem perversitatim ^b intellectum et dubietatem ^h huiusmodi ⁱ penitus declarantes in omnibus supradictis casibus sic duximus declarandum: quod illi tantum intelligantur excommunicati qui ex proposito cum armis ^k violenter

invaserint vel destruxerint loca predicta et ceperint homines ipsorum et res eorundem in hoc graviter delinquentes.

Loca autem in hoc solo casu cessare volumus penitus a divinis quamdiu ibidem preda fuerit violenter accepta, fautores autem et emptores prede post amonitionem legitimam iuxta diocessani arbitrium excommunicentur, et si aliquem predictorum et excommunicatorum absque satisfactione condigna mori contigerit tamdiu careat ecclesiastica sepultura quousque per heredes ipsius dampnum datum per eum sit¹ plenarie passis iniuriam vel eorum heredibus^m restitutum.

^a rapuerint V | ^b satisfecissent V | ^c nec V | ^d possent V | ^e satisfecissent V | ^f verum] quidam *add.* V | ^g quidam *om.* V | ^h perversum V | ⁱ dubitationem V | ^j eiusmodi V | ^k armis] vel sine armis *add.* V | ^l sit *om.* V | ^m heredibus] fuerit *add.* V.

IV. De sarracenis que veniunt ad bap̄tismum

(Q)uia intelleximus quod aliqui sarraceni captivi fide veniunt ad bap̄tismum ut possint iugum servitutis evadere, statuimus ut cum sarraceni huiusmodi ad ecclesiam causa bap̄tizandi confugerint, diebus aliquibus per rectorem ecclesiis conserventur, ut cognoscant utrum in tenebris ambulant vel in luce^a, et si perseveraverint in proposito bap̄tizandi, eidem^b bap̄tismus ulterius non negetur.

^a luce V | ^b eidem V.

Edit. C. Terraconen. Subscriptiones.

Ego Petrus sanctae Terraconensis ecclesiae archiepiscopus.

Ego Pontius Dertusensis episcopus subscribo.

Ego R. Ilerdensis episcopus subscribo.

Ego frater Petrus Barcinonensis episcopus subscribo.

Ego Arnaldus Valentinus episcopus subscribo.

Ego Rodericus Caesaraugustanus episcopus subscribo.

Ego Frater B. Gerundensis episcopus subscribo.

Ego Ioannes de Guardia notarius domini archiepiscopi memorati, mandato ipsius, et supradictorum suffraganeorum hoc scribi feci die et anno praefixis.

Ex Codice Dertusen (fol. 21 r).

Ego Petrus Tarrachonensis archiepiscopus.

Ego Poncius Dertusensis episcopus.

Ego frater Petrus Barchinonensis episcopus.

Ego Valentinus episcopus.

Ego Rodericus Cesauraugustanus episcopus.

Ego Bernardus (*sic*) Gerundensis episcopus omnes hoc firmamus.

IX. CONCILI DE TARRAGONA DE L'ANY 1247
(Setè dels de Pere d'Albalat)

Fou començat, com era establert, la tercera dominica després de Pasqua, 21 d'abril de 1247; les constitucions venen datades del segon dia conciliar, o sia el dilluns dia 22 del mateix mes.

El proemi d'aquest concili apareix en el recull que n'havia fet Antonio Agustín i, segons la còpia feta treure per Villanueva, en el còdex del convent de Sant Agustí de Barcelona (V). Tal com veiem sovint en aquests proemis, s'hi fa esment de la primera constitució, que en el nostre cas és la que comença *Quod in singulis*.

El text de les constitucions es conserva en la còpia de Villanueva del manuscrit dels Agustinians (V) i en el còdex de Tortosa (D), ometent aquest la primera constitució, sens dubte perquè quan la seva inserció en el llibre, ja havien passat les causes que la motivaren.

Les subscripcions també són recollides en l'aplec que d'aquestes havia fet Antonio Agustín (E); en el còdex de Tortosa, tal com acostuma a fer, només s'hi extracten les de l'arquebisbe i bisbes.

El proemi aludeix a les circumstàncies greus en què es trobava l'Església universal, per raó dels conflictes entre el papa i l'emperador; per això la primera constitució imposa determinades pregàries a totes les esglésies de la Tarraconense.

La segona constitució acorda anticipar la celebració dels concilis a la quarta dominica de Quaresma — *Laetare Iherusalem* —, car la tercera després de Pasqua que fins aleshores s'hi havien celebrat, coincidia amb les fires de Tarragona i, per raó de la gran concurrència de forasters, es feia difícil l'allotjament i avituallament dels pares conciliars i dels seus sèquits.

Una tercera constitució — i aquesta fou la única recollida per la compilació de l'any 1330 — prohibia les donacions ocultes de beneficis eclesiàstics.

BIBLIOGRAFIA: SÁENZ DE AGUIRRE, III, p. 504; MANSI, XXIII, p. 733; *Marca Hispanica*, p. 532; TEJADA Y RAMIRO, III, p. 387, i VI, p. 43; VALLS I TABERNER, cit., p. 259; HEFELE, V.